Poštnina plačana - Spedizione in abbonamento post. II gruppo

Leto I. štev. 33

Trst, 5. septembra 1946

Cena 5 lir - 3 din

UREDNIŠTVO IN UPRAVA: VIA IMBRIANI 5, I.

LJUDSKI TEDNIK

ČITAJTE:

Dardanele v zgodovini in danes.

Sodili so jih pravično.

Pridelajmo čimveč žita.

Petrolej.

Krvava Bazovica

★

1930 - 6. IX. - 1946

★

V odpornem smo gnevu molče jekleneli,
se v boj razplamteli kot v bliskih vihar;
ko težke okove smo sami si sneli,
za bridko gorje in trpljenje smo želi
le pelin grenkob, razočaranj, prevar.

★

Mar gluh je ves svet za to zemljo vpijočo,
ki s srčno krvjo smo škropili ji tla?
Od sinjega morja po Krasu, čez Sočo
še nosimo vero v pravičnost bodočo
vseh zemelj, vseh ljudstev teptanih sveta.

Igo Gruden

★

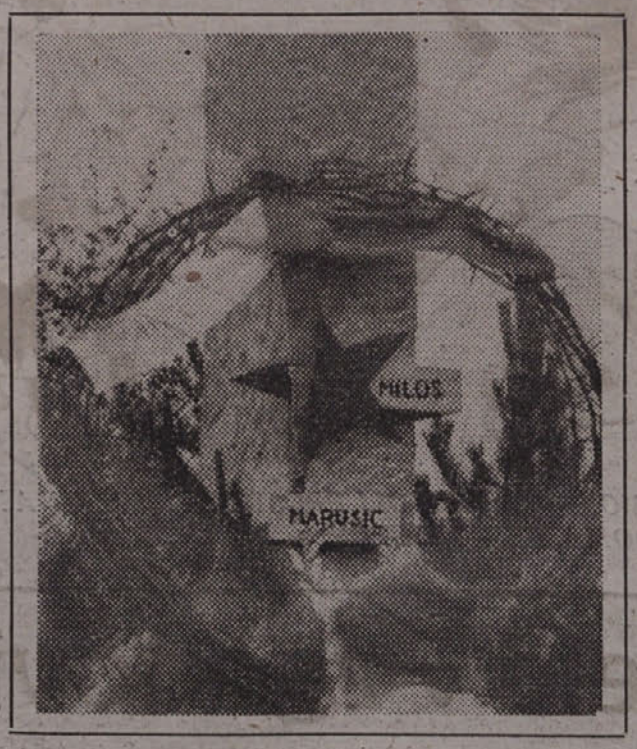

Na procesu so odgovarjali ponosno in brez straha. Eden izmed njih — Bidovec — je bodril tovariše, obsojene na robijo: »Bodite pogumni, ni važno človeško življenje, kadar gre za pravice naroda. Naša smrt bo oznanila svetu, da živi tu narod, ki mu fašizem ne pusti živeti.«

... najprej so jim zavezali oči, potem so jih streljali. Toda Bidovec se je v zadnjem trenutku obrnil, strgal zavezo z oči in zaklical: »Živela Jugoslavija — živela svoboda!«

Šestnajst let je minulo, odkar so padli fašistični streli na Bazovici. Šestnajst let polnih trpljenja in gorja, polnih novih žrtev fašističnega besa, leta neizmernega junaštva, redkih trenutkov sreče in spet se je kolo primorske usode zasukalo nazaj.

Do kam?

Od časa in vprašanja rešitve pripadnosti Primorske na mirovni konferenci je odvisno, dali prav do časa, ko so italijanski fašisti v svesti si svoje popolne oblasti streljali naše ljudi zaradi njihove narodnosti, njihovega protifašističnega mišljenja, ob cestnih zidovih, vaških parobkih ali mestnih ulicah, kjer jih je pač popadla morilska strast.

Ta trditev ima svojo stvarno podlago. Žrtve našega ljudstva v zadnjem letu, v obdobju, ko je del naše zemlje prepuščen oblasti, ki milo povedano — ne zasleduje in podpira teženj tukajšnjega ljudstva, ampak skuša tukaj inscenirati stanje, ki bi godilo njenim lastnim interesom, padajo pod istimi rokami bazoviških morilcev, čeprav ti vendar še ne morejo imeti zavesti popolne oblasti.

Šestnajst let že nosi vsak naš človek v svojem srcu težak spomin na Bazovico, toda šestnajst let nosi v sebi tudi značaj bazoviških junakov: Bidovca, Marušiča, Miloša in Valenčiča, značaj čistih in velikih ljudi.

Zato se danes v istem boju za našo svobodo, za katero so se borili in padli bazoviški junaki, ne skrivamo za nobeno krinko, za nobenim imperialističnim potvarjanjem in za nobenimi sebičnimi in špekulantskimi interesi. Zato stojimo danes tu na naši zemlji pred tujo oblastjo, ki nam reže svobodo kot da bi bila platno in s svojimi odposlanci pred mirovno konferenco ponosno in brez strahu, kot so stali bazoviški junaki pred fašističnim tribunalom. Zato se danes nadaljuje naša borba s preziranjem življenj, kot v veličastnih dnevih boja proti okupatorju, ker se zavedamo, da gre za življenje ali smrt nas vseh. Zato so danes vse naše žrtve, ves naš boj opozorilo vsemu svetu, da živi tu narod, ki mu fašizem ne pusti živeti. Zato je danes naše geslo isto, kot je bilo Bidovčevo na morilskem stolu: »Živela Jugoslavija, živela svoboda!«

Po svetu

S krvavim terorjem vsiljujejo grškemu ljudstvu kralja

V nedeljo se je vršil v Grčiji referendum, ki naj bi odločil o bodoči obliki vlade. Po poročilih je zmagala monarhistična struja in znano je tudi, da se je vodja grške delegacije v Parizu Caldaris že podvizal v London, kamor se je kot večina kraljev, zatekel tudi grški Jurij, da mu stisne roko.

Celemu svetu je že znano, v kakem vzdušju so se vršile priprave za izsilitev takega rezultata referenduma, ki naj proti volji grškega demokratičnega ljudstva, omogoči vzpostavitev reakcionarnega režima in s tem ne malo nevarnost za mir na Balkanu.

Londonski radio je javil, da je bila na dan referenduma na nogah vsa policija. Pojačeni vojaški oddelki so stražili vladno poslopje v Atenah. Samo avtomobili s posebnimi propustnicami so smeli krožiti po ulicah. Javljajo, da so na deželi gospodarile oborožene monarhistične tolpe. Agencija Reuter pa dobrodušno dostavlja, da so pri »vzpostavljanju reda« posredovale tudi angleške čete. — Poleg monarhističnih tolp seveda.

Ukrajinski delegat Manuilski je v Varnostnem svetu v New Yorku dejal, da nezaslišan teror v Grčiji spominja na fašistične režime.

Ameriški trusti imajo interes, da se sprožijo nove vojne.

Daily Worker piše: Jasno je, da so jugoslovanski lovci, preden so začeli streljati, napravili vse mogoče, da bi prepričali ameriška letala naj pristanejo. List napada Wall Street, ki skuša prisiliti Jugoslavijo, da bi ustregla njihovim zahtevam, in zatrjuje, da se skuša z ameriškim orožjem dominirati Evropi. Tu seveda ne gre za ameriško ljudstvo, pač pa so tu razni trusti in korporacije, ki imajo interes, da se sprožijo nove vojne. — zaključuje list.

Jugoslovanska nota Amerikancem zaradi ponovnih preletov ameriških letal.

Tudi po že znanem incidentu so se pojavila ameriška letala nad jugoslovanskim ozemljem in to več dni zaporedoma. Vsi ti preleti niso bili storjeni iz potrebe, temveč so v večini primerov preleteli samovoljno jugoslovansko ozemlje. Združene države so sicer s svoje strani obljubile, da bodo naredile vse potrebno, da preprečijo prelete, toda ni videti, da bi bilo to že storjeno. Nota, ki je bila predana v zadevi ponovnih preletov avionov zunanjemu ministrstvu ZDA, zaključuje: Jugoslavija misli, da ne more še nadalje trpeti svojevoljne in brutalne kršitve jugoslovanskega ozemlja, posebno s strani zavezniških letal in zahteva, da Američani storijo potrebne ukrepe na način, da se v bodoče to prepreči, ker ti dogodki škodujejo dobrim odnošajem med Ameriko in Jugoslavijo in lahko dovedejo do nezaželjenih incidentov.«

Ali si Velika Britanija utrjuje svoje vojaške pozicije v Turčiji?

Angleži so demantirali, da bi organizirali preskrbovalne baze v Dardanelah in drugod. Viktorov je objavil v »Pravdi« članek, kjer navaja številne primere, kako si Anglija ustvarja pozicije v Turčiji in kako zalagajo Turčijo z angleškim in ameriškim vojnim materijalom. O tem demantiju je napisal: »Demanti predstavnika zunanjega ministrstva ni nikakor ovrgel, pač pa nasprotno potrdil pravilnost informacij o delovanju Angležev v Turčiji.«

Pokolj delavcev v Kalkuti

Pri zadnjih neredih so pomorili v Kalkuti na področju Metiabruza 600 oseb. Dne 17. avgusta zjutraj so morilci napadli poslopje tamkajšnje predilnice, kjer so stanovali v predilnici zaposleni delavci in ga zažgali. Mnogo ljudi je zgorelo, kar jih je pa ostalo pri življenju, so jih pomorili.

V Novem Delhiju novi nemiri

Po zadnjih vesteh je bilo 47 mrtvih in 107 ranjenih. V Bengaliji je položaj še vedno resen, enako v Belužistanu, kjer je bilo včeraj zaradi spopadov med muslimani in Hindujci 5 mrtvih in 14 ranjenih.

Tržaško vprašanje na dnevnem redu

V preteklem tednu se je delo na pariški konferenci vsaj nekoliko premaknilo z mrtve točke, napetost pa, ki so jo umetno ustvarili, je tudi popustila. Sestali so se štirje zunanji ministri ter so na pretresanju dodatnih predlogov, ki jih je 250 k 5 načrtom mirovnih pogodb, ugotovili, da so od vseh teh predlogov je 4 taki, o katerih štirje ministri še niso razpravljali.

Dve državi sta se v glavnem eksponirali za interese mednarodnega imperializma, in sicer Avstralja in Grčija. Avstralija je bila v pisanju predlogov najbolj aktivna, tako da so se nekateri delegati čudili od kod tolikšna aktivnost avstralske delegacije. Komu v korist so bili ti predlogi in kakšen namen so imeli spoznamo po tem, da nobeden ni bil sprejemljiv za države, ki so bile pod fašistično okupacijo, med tem, ko so jih države, ki niso okusile na lastni koži fašističnega terorja sprejele z odobravanjem. V glavnem so tudi avstralski predlogi glede reparacij povzročili na konferenci napeto stanje. Na drugi strani pa imajo vsi ti predlogi, tako avstralski, kakor tudi ostalih agentov imperialističnih držav namen, da zavlačujejo delo konference.

Avstralsko delegacijo sta razkrinkala sovjetski zunanji minister Molotov in Višinski, ki sta pokazala svetu, kakšen je namen intrigantske politike avstralske delegacije. Konkretno jo je Molotov razkrinkal v zadevi Madžarske. Namen Avstralcev je očiten, namreč da hočejo prisiliti bivše premagane države, da bi prodajale svoje blago po dumpinških cenah Zedinjenim državam in Veliki Britaniji ter drugim. Na tak način bi prišle reparacije in tudi produkcija v roke špekulantom, ki bi si pridobili ogromne dobičke.

Grčijo pa sta razkrinkala jugoslovanski delegat Moša Pijade in minister Molotov. Grški delegat je načel vprašanje grških meja z Albanijo v trenutku, ko se vrše v Grčiji priprave za plebiscit o povratku kralja Jurija, ker hoče z eventuelnim uspehom v tujini vplivati na potek plebiscita. Ko je govoril Moša Pijade o Grčiji, ga je prekinil angleški delegat Alexander. Očividno mnogim delegatom razkrinkavanje Grčije ni bilo všeč, ker so mu naenkrat mnogi skočili v besedo, tako da je nastala splošna zmeda. Šele po daljšem času so obvladali položaj in naredili red, da je Moša Pijade lahko končal svoj govor. Moral je seveda intervenirati Molotov in zahtevati svobodo besede.

Ta teden bo brez dvoma najbolj zanimiv na konferenci! Začeli so že razpravljati o italijansko-jugoslovanski meji in o Trstu. Mnogi komentatorji trdijo, da je tržaški problem osrednji problem pariške konference.

Italijanski imperializem je našel zagovornike

Predvsem so zanimivi zaključki politično-teritorijalnega odbora za Italijo glede francoske meje. Italijanska vlada je nad temi zaključki močno razočarana, kajti vkljub vsem obljubam, govorenju in pisanju, je odbor prisodil Franciji skoro vsa ozemlja, ki jih je zahtevala. Tudi Avstralci s svojimi intrigantskimi predlogi niso mogli rešiti Italiji Monseniško visoko planoto. Toda italijanski politiki niso potegnili iz tega nobenega koristnega nauka.

Čim je začela v politično-teritorialnem odboru za Italijo razprava o Trstu in jugoslovansko-italijanski meji, je na predlog jugoslovanske delegacije govoril italijanski delegat Bonomi. Naše časopisje je že razkrinkalo pred svetovno javnostjo iz kakšnih ljudi je bila sestavljena italijanska delegacija, ki jo je pripeljal De Gasperi v Pariz.

Mesec dni je minilo odkar je govoril De Gasperi. V tem času se je popolnoma onemogočil pred svetovno javnostjo, doma pa so se mu tudi omajale pozicije, ko je zagovarjal fašistične teze glede Trsta in jugoslovansko-italijanske meje, toda to ni italijansko imperialistično kliko v ničemer izučilo. Pred teritorialno-politično komisijo je nastopil drug človek, ki pa je v drugačnih besedah povedal isto kot De Gasperi. Njegov govor je bil zopet imperialističen, njegovi argumenti so bili nabrani iz starih fašističnih teorij, s katerimi so opravičevali svoje zahteve po tujih ozemljih. O narodnostnem vprašanju se je izrazil prav tako kot so 25 let pisali fašistični časopisi: »Italijanski narod je smatral Julijsko Benečijo že stoletja za integralni del italijanskega nacionalnega teritorija... Naravna, globoko zasidrana čustva o pripadnosti k Italiji je mogoče zaslediti brez vsake prekinitve vse do časov starega Rima.«

Bonomi je nastopil proti francoski črti in je zahteval, naj pripade Italiji Soška dolina, okolica Gorice in ves predel, po katerem je speljan goriški vodovod. Nato vse ozemlje, po katerem naj bi stekla predilska železnica. Tržaško mednarodno ozemlje naj se pa razširi vse do ameriške linije v Istri.

Ker se mu je pa zdelo, da tudi njegovi imperialistični argumenti ne bodo mnogo koristili, se je skliceval na svoje sive lase in na izkustvo, ki si ga je pridobil. Bonomi je sodeloval že tudi pri Rapallski pogodbi in še sedaj smatra, da je Jugoslavija sklenila to pogodbo svobodno. On je tudi mnenja, da bi se dalo urediti odnošaje med Jugoslavijo in Italijo na temeljih rapalske pogodbe. Kako daleč je gospod Bonomi od stvarnosti in resničnega razpoloženja ljudstva Julijske Krajine!

Sicer so skušali Italijani popraviti neuspeh De Gasperija in so ubrali drugo pot. Saragat je priznal, da je fašistična Italija kriva in soodgovorna za vse zločine, ki jih je prizadejala v svetu. Prav tako je Saragat obiskal Vladimirja Simiča, s katerim sta se lepo pogovorila. Saragat je izjavil novinarjem, da je Simič pokazal naklonjenost do italijanskega naroda in da je pristal na odkrito zbližanje med Jugoslavijo in Italijo. Toda čim se je v Parizu pojavilo vprašanje Trsta in Julijske krajine, so prišli italijanski odgovorni politiki zopet s pravo barvo na dan. V Parizu je Bonomi spregovoril popolnoma v duhu De Gasperija. De Gasperi pa je dal novinarjem izjavo v pogledu manjšin, popolnoma v duhu fašistične manjšinske politike. Tudi italijanski tisk je ostal na višini vojnih hujskačev, v zadnjem času pa se je še poslabšal.

Žan

O ILEGALNOSTI ANTIFAŠISTIČNE BORBE

Uredba, ki je proglašala obrambo odnosno boj proti ostankom fašizma — stavko vsega delavnega ljudstva cone A — je pokazala svojo vrednost ali nevrednost že med stavko samo.

Na eni strani je ta uredba zelo jasno pokazala tisto, kar sicer že dolgo vemo, t. j. dosledno pristransko zadržanje ZVU napram antifašističnemu ljudstvu, dasi ga poskušajo vedno pritisniti v že formalni okvir obrambe nekih demokratičnih svoboščin in pogojev: »obramba javnega reda in miru«, pravična »moralna razdelitev prehrane«, »obramba proti škodljivosti vprašanja politike v delavnice in tovarne, v šole« itd.

Na drugi strani pa je ta odredba pokazala toliko kot prejšnje njej podobne. Ljudstvo je šlo preko nje že med stavko samo, nadaljevalo stavko, dokler je na poziv množičnih organizacij ni prekinilo.

Vzroka za to ni treba iskati v neki »anarhičnosti« primorskega ljudstva, kot to sicer hočejo nekateri dokazati, temveč prav obratno — v njegovi s krvjo potrjeni ljubezni do svobode, do trajnega miru.

Uredba ZVU je predstavljala in še predstavlja bruno, nastavljeno na pot primorskemu ljudstvu v njegovi težnji za čimprejšnjo postavitev trajnega miru, kar pomeni prav pri nas toliko, kot dokončen obračun z ostanki fašizma. Tega dejstva ne reši z uredbo nobena, še tako spretna formulacija, najmanj pa taka, kot se je zdela ZVU umestna: »da je stavka politična in ne gospodarksega značaja.« (Nihče ni dejal, da ni politična, saj je imelo ljudstvo opravka s fašizmom.)

Po končani stavki je sicer v prvotnem pomenu (prekinitev stavke) neefektna uredba, dobila drugo moč, omejitev osebne svobode članom stavkovnega odbora — najboljšim predstavnikom ljudstva in to direktno — zapor, ali indirektno — nujna ilegala. Prav ta druga moč daje ljudem misliti, da je bila pri sestavljanju odredbe le ta bistvenega značaja, ker je ZVU že iz lastne izkušnje, (da ne govorimo o izkušnjah, ki so jih imeli nacifašistični okupatorji), lahko vedela da bo primorsko ljudstvo na papirnato uredbo s papirnato formulacijo kaj malo dalo in ne bo prenehalo stavke.

Jasno, da ko to pišemo, te ugotovitve ne jemljemo iz zraka, temveč ima oporo v dejanskemu stanju, katerega obeležuje trdna in odločna ljudska volja.

Ker je potrdilo svojo enotnost, zasledovanje istih ciljev, ker je dalo svojim ljudskim predstavnikom ponovno mandat ko je nadaljevalo stavko, je sprva, računajoč, da se bo ZVU kmalu premislila, pošiljalo le proteste zaradi znane uredbe. Ker pa je demokracija v coni A omejena le na svobodno pisanje protestov, ne pa na njih upoštevanje, smo imeli priliko opaziti malo kasneje manjše skupine ljudi, ki so bili v imenu različnih organizacij prinašali sami proteste na ZVU. Istočasno so se vršila množična protestna zborovanja, o katerih je bila ZVU preko poslanih protestov in ljudskega tiska pravočasno obveščena.

ZVU še ni reagirala. Ogorčenje ljudstva se je zato stopnjevalo in dobilo izraz v četrturni protestni stavki in demonstraciji desettisočev na tržaških ulicah ter v nadaljnjih protestnih zborovanjih po vsej coni A.

Ako ZVU tudi na to ne bo reagirala in s preklicom znane odredbe omogočila ljudskim predstavnikom javno delovanje, prav v teh časih, ko so ljudstvu najbolj potrebni, lahko zapišemo z ozirom na ljudsko mnenje in voljo, bo ljudstvo gotovo naredilo še korak dalje.

Ljudska volja, ogorčenje ljudstva — če ostanemo vedno pri pisanju ugotovitev na podlagi opazovanj ljudstva — ni tako enostavna stvar, zlasti ne, ko vidi takorekoč oropano svojih predstavnikov, nemoteno nadaljevanje zločinskega dela »capov« neofašistov in terористov, proti katerim si je moralo izbrati kot zakonito borbo — stavko.

—o

LJUDSTVO: *ZAHTEVAMO, DA SE DOVOLI PROST POVRATEK NAŠIH VODITELJEV IZ ILEGALE!*
GLAS IZ ZVU: *ME NI DOMA, SEM ODSOTEN.*

Ob prihodu De Gasperija so bile v Milanu velike demonstracije

De Gasperi je prispel v Milano, da bi razpravljal s prefekti iz raznih pokrajin o vprašanju povišanja cen, kar je postalo v zadnjem času zelo težak problem. Na trgu pred cerkvijo pa je med tem demonstriralo več stotisoč oseb. Demonstrirali so proti povišanju cen življenjskim potrebščinam

V Singapuru na malajskem polotoku

se boje, da bi izbruhnili novi nemiri zaradi nizkega obroka riža. Tam vlada lakota. Pekarne so zavarovane z bodečo žico. Vlake, naložene z rižem, so napadli tik pred odhodom iz postaje.

Dardanele v zgodovini in danes

Dardanele so morska ožina, to je ozek prehod med dvemi morji, ki spaja Črno morje s Sredozemskim. V resnici pa razumemo pod tem splošnim imenom dve morski ožini: prva je dardanelska v ožjem pomenu besede, ki gre iz Egejskega morja (Sredozemlje) v širini 1200 do 1300 m in dolžini 70 km v Marmarsko morje, ki se pri Carigradu zoži v Bosporsko ožino. Le-ta je široka 550 do 3200 m in dolga 28 km ter se konča v Črnem morju.

Dardanele tvorijo zemljepisno mejo med Evropo in Azijo.

Že bežen pogled na zemljevid nas prepriča o silni gospodarski, politični in strateški važnosti Dardanelskih ožin, saj se pomorski promet med Črnim morjem in Sredozemljem vrši samo preko njih. Prav poseben pomen pa imajo za črnomorske države, predvsem pa za Sovjetsko zvezo, ker je Črno morje zaprto morje in so Dardanele za te države edina vrata v zunanji svet. Zato ni čudno, če imajo te ožine tako razborito in krvavo zgodovino, v kateri je bila Turčija kot lastnik Dardanel — in je še danes — središče vsega zanimanja.

Z beograjskim mirom leta 1739, s katerim je bila zaključena vojna med »križem in polumesecem«, je začelo turško cesarstvo, ki je bilo do tedaj neomejeni gospodar dardanelskih ožin, propadati. Predvsem se je zanimala za delitev zapuščine »bolnega moža ob Bosporu« carska Rusija, ki je imela edino »okno v svet« v Petrogradu (kasneje Leningrad) in še to je bilo pozimi zamrznjeno. Zato je pa drugo »okno«, ki se ji je odprlo z beograjskim mirom, imelo zanjo tem večji pomen: tedaj se je prvič pojavila v Sredozemlju ruska mornarica in preko Dardanel je Rusija vse leto lahko izvažala žito in uvažala stroje iz zapadnih držav. Odslej je Carigrad postaj za Rusijo simbol njene moči.

Tedaj pa se je vnela borba — ki je trajala skoraj do prve svetovne vojne l. 1914 — med »slonom in kitom«, med suhozemnim ruskim carstvom in med takrat največjo pomorsko velesilo, angleškim imperijem.

Le-ta je namreč preprečil, da ni prišlo do delitve, »turške zapuščine« in da se Rusija ni mogla polastiti Carigrada in Dardanelskih ožin. V bojazni za svojo nadoblast na morju se je Anglija predvsem bala, da ji ruska mornarica ne preseka imperialne poti skozi Sueški prekop v Indijo. Zato je skušala z vsemi sredstvi zapreti Dardanelske ožine ruskim ladjam. Nasprotno pa si je Rusija stalno prizadevala odpreti ožine svoji mornarici in zapreti dostop v Črno morje tujim sovražnim pomorskim silam. Zgodovina 19. stoletja je v glavnem zgodovina borbe za Dardanele, ki jih je Napoleon l. 1812 označil kot »ključ sveta«.

Za izkazano pomoč Turčiji je Rusija s pogodbo v Unkiar-Skelessi l. 1833 uspela, da so bile Dardanele odprte samo ruskim ladjam, za vse ostale pa zaprte. Toda že l. 1841 se je Angliji posrečilo z močno diplomatsko ofenzivo zapreti Dardanele tudi ruski mornarici. To stanje je potrdil l. 1856 tudi Pariški mir po končanj krimski vojni, v kateri so Anglija, Francija in Italija napadle preko Dardanel in Črnega morja Rusijo. Premagana Rusija je morala celo uničiti svojo črnomorsko mornarico.

S spretno diplomatsko igro so l. 1870 Rusi zopet dobili prosto pot skozi ožine, toda na Berlinskem kongresu l. 1878 je Angliji zopet uspelo, da so Dardanele zaprli vsem ladjam. Ta režim je bil v splošnnem v veljavi do prve svetovne vojne l. 1914, ko je prenehalo angleško-rusko nasprotstvo.

Tedaj je bilo nemško cesarstvo, ki je imelo Turčijo na svoji strani, najnevarnejši tekmec Anglije. Leta 1915 je Anglija s tajno pogodbo obljubila Rusom v slučaju zmage Carigrad in Dardanele. Zopet pa so bile Dardanelske ožine usodne za Rusijo. Sovražna Turčija je namreč Dardanele popolnoma zaprla in zapadni zavezniki niso mogli dobavljati Rusom vojni materijal, kar je v veliki meri pripomoglo k zlomu carske Rusije.

Po oktobrski revoluciji l. 1917, je nova sovjetska vlada sklenila separatni mir z Nemčijo v Brest-Litovskem.

Novi socialistični Rusiji ni namreč kazalo nadaljevati vojne na strani kapitalistične Anglije, ki je bila sovražno razpoložena do novega ruskega režima. Anglija je celo izkoristila poraz Turčije, ta je skozi Dardanele prevažala pomoč belogardistom in celo izkrcavala v Južni Rusiji čete, da bi uničila sovjetsko oblast, kar pa ji ni uspelo.

Sovjetska zveza pa se je kmalu zavarovala pred vsakim napadom z Dardanel, ko si je pridobila prijateljstvo nove Turčije, ki je tudi morala pregnati pod vodstvom Ataturka tuje osvajače s svojega ozemlja. S sovjetsko podporo je dosegla ugodnejše mirovne pogoje s pogodbo v Lausannej l. 1923: pas v širini 15 km na obeh straneh dardanelskih ožin je bil sicer demilitariziran, zato pa je dobila pravico nadzorstva nad ladjami, ki plujejo skozi ožini.

Turško-sovjetsko prijateljstvo se je še bolj poglobilo in s sovjetsko pomočjo je dobila ugodnejši dardanelski statut v Montreuxu leta 1936. Dardanelski ožini sta postali neke vrste mednarodna reka. Turčija je dobila pravico, da zopet utrdi demilitarizirani pas ožin. Če Turčija stopi v vojno, ima pravico zapreti prehod skozi ožine vsem sovražnim ladjam. Če pa ostane nevtralna, je prehod nečrnomorskih držav prepovedan.

Turčija je sicer v drugi svetovni vojni ostala nevtralna, kršila pa je Montreuxško konvencijo na škodo Sovjetske zveze in dopuščala prehod nemškim in italijanskim vojnim ladjam in vojaškim transportom skozi Dardanele. Turška vlada se je celo dogovarjala z Nemčijo, da bi zahrbtno napadla Sovjetsko zvezo.

Zato je razumljivo, da je sovjetska vlada spomladi l. 1945 odpovedala prijateljsko pogodbo s Turčijo in zahtevala spremembo Montreuxske konvencije. Po sovjetskem predlogu bi bil trgovski promet skozi ožine svoboden za vse države. Za vojne ladje pa bi bil prehod dovoljen samo tistim, ki pripadajo črnomorskim državam. Črnomorske države bi tudi jamčile za dardanelski statut in skupno organizirale obrambo Dardanelskih ožin.

Politika sovjetske socialistične Rusije ne more imeti ničesar skupnega s carsko kapitalistično Rusijo, ki je v konkurenci z zapadnim kapitalom in iz notranjih prestižnih razlogov stremela po nadvladj nad Carigradom.

Res pa je, da se zemljepisna nujnost od tedaj ni prav nič spremenila: naj bodo črnomorske ladje bele ali rdeče, iz Črnega morja jim je izhod mogoč samo skozi Dardanelske ožine. Pa tudi žalostne izkušnje preteklosti narekujejo sovjetski vladi, da si zagotovi varnost »sovjetskih vrat«, skozi katera so vdirali njemi sovražniki.

Kriki reakcionarnega tiska o rdečem »imperializmu« in o ruskem »železnem zastorju« so samo krinka za prikrivanje imperializma zapadnih velesil na čelu ZDA. Amerika si namreč skuša pod vplivom velekapitalističnih trustov ob rožljanju z atomsko bombo ustvariti vojna oporišča v Evropi, da si gospodarsko podredi evropske države za svoje trgovske koristi. Tako je pred kratkim začela z graditvijo velikih letališč v Turčiji prav ob Dardanelih in reakciojonarni tisk že izdaja svoje pobožne želje: ameriško letalstvo naj bi s teh oporišč bliskovito uničilo središče sovjetske industrije v Uralu in onesposobilo SZ za vsako obrambo. Zato so ZDA nastopile proti sovjetskemu predlogu in zahtevale splošno internacionalizacijo Dardanel, tako da bi tudi zapadne velesile imele pri ožinah svojo besedo. Dardanele, Atene, Trst in Teheran so samo ena sama sklenjena veriga obroča, ki ga kujejo mračne reakcionarne sile proti resnično demokratičnim državam.

Zapadne velesile so se s svojim stališčem v dardanelskem vprašanju razkrinkale. Sovjetski zvezi odrekajo pravico skupnega nadzorstva s črnomorskimi državami nad Dardanelami, ki so pot v Sovjetsko zvezo, dočim si Velika Britanija lasti izključno kontrolo nad Gibraltarjem in Suezom zaradi svoje poti v Indijo, ki je desettisoče kilometrov oddaljena od Londona in je Amerika absoluten gospodar Panamskega prekopa.

S sovjetskim predlogom so bile zapadne velesile potisnjene ob steno: ali bodo pristale na sovjetski predlog o ureditvi Dardanel, ali pa bodo morale povabiti Sovjetsko zvezo k upravi ostalih morskih ožin in prekopov. V nasprotnem primeru pa bodo samo dokazale, da so jim skrb za mednarodno varnost in svobodo vodnih poti le prazne besede, da hočejo vsiliti drugim državam statute, ki jih na svoji lastni koži nočejo preizkusiti in da ustvarjajo politične bloke one same in samo one.

sv.

Gottwaldov govor o notranji politiki ČSR

Praga, 21 (VZN). — Československi ministrski predsednik Gottwald je na nekem množičnem zborovanju v Pragi pojasnjeval obnovitveni načrt. Omenil je nato gospodarski položaj države in izjavil, da je letošnji pridelek mnogo obilnejši od lanskega. Produkcija premoga je precej visoka, produkcija železa in jekla pa stalno narašča.

Gottwald je poudaril, da v industriji in poljedelstvu primanjkuje delovnih sil in da je bila vlada zaradi tega prisiljena izdati odlok o mobilizaciji mladeničev za poljedelska dela. Govoril je nato o moskovskih pogajanjih, ki so se srečno zaključila.

SODILI SO JIH PRAVIČNO

Priče in dokumenti zločinov obtoženih

Po zaslišavanju obtoženih, o katerem smo poročali v prejšnji številki, je pozval predsednik vojaškega sodišča dr. Helij Modic priče in sam prečital mnogo izpovedi prizadetih in mnogo dokumentov, ki težko obremenjujejo obtožene vojne zločince. Slika, ki so jo razgrnila vsa ta pričevanja pred slovenskim narodom in pred vsem svetom, je strahotna. Domobranci so pod patronanco obtoženega bivšega škofa Rožmana in Rupnika izvršili nebroj zločinov, klali ženske in otroke, jih telesno mučili in jim rezali posamezne ude, medtem ko je istočasno Hacinova policija v sklopu nemškega Gestapa pod vodstvom obtoženega Rösenerja zapirala, mučila in ubijala tisoče zavednih Slovencev. Krek pa je iz inozemstva bodril izdajalce v domovini, zagotavljajoč jim, da so s svojim zločinskim početjem na pravi poti. Priče in dokumenti so z nazorno jasnostjo razkrili tajne zveze med nemškim Gestapom in škofijskim dvorcem v Ljubljani, zveze med domačimi izdajalci z onimi v tujini preko Vatikana, odobritev domobranske prisege Hitlerju in nemškemu rajhu po Mihajloviću in vseh nešteto spletk domačih in tujih reakcionarjev, da bi se ohranili na oblasti, kar je šlo izključno v korist fašističnemu in nacističnemu okupatorju.

Govori vojaškega tožilca in braniteljev obtožencev ter zadnja beseda obtoženih

Zadnji dan razprave je predsednik vojaškega sodišča podelil besedo vojaškemu tožilcu Marjanu Vivodi, ki je v svojem izčrpnem govoru še enkrat z vso nazornostjo prikazal grehe in zločine obtoženih izdajalcev slovenskega naroda. S stvarno analizo vsega na procesu iznešenega gradiva je razkril tajne vezi, ki so spajale domačo reakcijo z njenimi zastopniki v tujini, zveze škofa Rožmana in protiljudskih duhovnikov z Gestapom, sodelovanje bele in plave garde z okupatorjem po eni plati, po drugi spet z Intelligence Servisom, in končno popolno krivdo in odgovornost obtoženih za vse neštete zločine, ki jih je moral za časa okupacije pretrpeti slovenski narod. V najtežjih časih njegove zgodovine so mu ti izdajalci zasadili nož v hrbet. Škof Rožman in njegov pajdaš Erlih sta od fašističnega okupatorja pismeno zahtevala, da pojača svoj teror nad slovenskim ljudstvom. Svoj vsestransko stvarno podprti govor je vojaški tožilec zaključil z vzklikom Kurnikove matere, ki so ji domači izdajalci in fašisti pobili štiri sinove: **Sodite jih pravično!**

Po opoldanski prekinitvi razprave so dobili besedo branilci obtoženih, ki pa niso mogli izpodbiti niti krivde niti odgovornosti obtoženih. Kdo in kaj so bili Rupnik, Hacin in Rösener, je slovensko ljudstvo občutilo na lastni koži, saj so njihova imena lebdela ves čas okupacije kakor Damoklejev meč nad vsemi zavednimi Slovenci. Odveč bi bila sleherna beseda v njihovo obrambo. Toda proces je s pričami in dokumenti z vso nazornostjo dokazal, da sta bila Rožman in Krek ves čas narodno osvobodilne borbe na strani okupatorja, da so se narodni izdajalci vseh vrst in barv shajali v škofijskem dvorcu, da je bivši škof Rožman prisostvoval sejam teh izdajalcev in jih tudi vodil, in da je Krek iz inozemstva financiral izdajalske oborožene formacije v domovini. Vizjak pa je svojo krivdo kot eden izmed organizatorjev domobranstva sam priznal.

Po govorih branilcev so dobili zadnjo besedo obtoženci. Še enkrat se je tedaj pokazal ves

njihov značaj. Rupnik je priznal svojo krivdo izrazil kesanje, ki pa nikakor ne more zmanjšati njegove odgovornosti ali celo oprati njegovih zločinov narodnega izdajstva. Tudi Rösener izraža kesanje, toda odklanja odgovornost za vse neštete zločine, streljanja talcev in požige številnih strnjenih naselij, za pokolje prebivalstva, kar vse je na večne čase zvezano z njegovim imenom. Človek se nehote vpraša: čemu izraža kesanje za nekaj, za kar se ne smatra odgovornega? In nehote dobi vtis, da ga proces ni ničesar izučil in da je ostal v svojem srcu stari nacistični krvnik, ki se je zdaj samo potuhnil. Vizjak zapusti v svoji izpovedi vtis resničnega kesa in obžalovanja za svoje zločine. A Hacin? Hacin zakrknjeno in trdovratno zanika sleherno krivdo za vsa neštета grozodejstva njegove policije! Nič ga niso ganila pričevanja njegovih žrtev, nič pisani dokumenti, nič izpovedi njegovih soobtoženih. On, ki je bil šef gestapovske izdajalske policije v Ljubljani in ki je dobival od vsepovsod informacije o ljudeh in dogodkih, je bil najbolj gluh in slep človek v Ljubljani! Zato ni mogel njegov zagovor zbuditi v poslušalcih drugega, kakor = smeh!

Stroga in pravična sodba

V petek, 30. avgusta, je bila ob 9. uri zjutraj razglašena v razpravni dvorani na Taboru sodba nad obtoženimi vojnimi zločinci in izdajalci slovenskega naroda. Sodba se glasi:

1. Leon Rupnik na smrt z ustrelitvijo, trajno izgubo političnih in državljanskih pravic ter na zaplembo celotne imovine.

2. Rösener Erwin na smrt z obešenjem ter zaplembo celotne imovine.

3. Dr. Rožman Gregorij na odvzem prostosti s prisilnim delom za dobo 18 let, izgubo političnih in državljanskih pravic za dobo 10 let po izdržani kazni ter zaplembo celotne imovine.

4. Dr. Krek Miha na odvzem prostosti s prisilnim delom za dobo 15 let, izgubo političnih in državljanskih pravic za dobo 10 let po izdržani kazni ter zaplembo celotne imovine.

5. Vizjak Milko na odvzem prostosti s prisilnim delom za dobo 20 let, izgubo političnih in državljanskih pravic za dobo 10 let po izdržani kazni ter zaplembo celotne imovine.

6. Dr. Hacin Lovro na smrt z obešenjem, trajno izgubo političnih in državljanskih pravic ter zaplembo celotne imovine.

Obsojenemu Vizjaku Milku se v kazen šteje prestani preiskovalni zapor od 12. marca 1946.

Poslušalci v dvorani so stoje poslušali izrek pravične sodbe nad skupino narodnih izdajalcev in vojnih zločincev. Strogo in pravično sodbo so sprejeli z največjim zadoščenjem, ki so ga izrazili z dolgotrajnim ploskanjem. Obsojenci pa so se tedaj globoko zamislili in na predsednikovo dovoljenje nemirno sedli na zatožno klop.

Na smrt obsojena Rupnik in Rösener sta prosila za milost pri Prezidiju Ljudske skupščine FLRJ, obsojeni Hacin pa ni vložil prošnje za pomilostitev.

Prošnja obsojenega Rupnika in Rösenerja za pomilostitev je bila nato, kakor je javilo poročilo »Tanjuga«, odbita.

Nauk, ki nam ga je dal ljubljanski proces

Proces proti vojnim zločincem in narodnim izdajalcem je z vso nazornostjo pokazal, kam končno privede pot človeka, ki se je izluščil iz svojega naroda ter se udinjaj tujcu. Vzemimo katerega koli izmed obtoženih izdajalcev, pri vseh vidimo isto sliko: kakor hitro je krenil na pot, ki je bila v opreki s potjo, ki jo je ubralo njegovo ljudstvo, se je nujno moral povezati s sovražniki svojega naroda in zabresti v veleizdajo. Naj je to Rožman ali Krek, Rupnik ali Hacin, vsi so končali v objemu z okupatorjem v borbi proti lastnemu narodu, vsi so se morali oprijeti sovražnega tujca kot svoje rešilne bilke. In vsi so morali končno pred sodbo svojega ljudstva, ki so ga tako podlo in sramotno izdali

Po delovanju škofa Rožmana in Kreka tudi sedaj v inozemstvu je razvidno, da potegne eno izdajstvo za seboj tudi drugo izdajstvo. Čeprav je Krek sam izjavil v nekem pismu, da je njegova stvar izgubljena, vendar še vedno slepi z lažnjivimi obljubami številne nesrečne begunce, ki so bili že enkrat postali vse ljudstvo budno na straži, zakaj skriti in žrtve njegovih laži in spletk. Zato mora biti zamaskirani zavezniki teh izdajalcev še vedno rovarijo proti pridobitvam našega ljudstva v narodno osvobodilni vojni, naj bo to doma ali v tujini. In kot je ljubljanski proces razkril očitne in tajne vezi med izdajalci vseh barv s sovražniki našega naroda, tako si danes tudi vsa svetovna reakcija vseh struj in strančic podaja roko proti vsem tistim narodom, ki so se v zadnji vojni osamosvojili in se osvobodili tujčevske nadvlade in tujega izkoriščanja. Če bomo pozorno in pravilno premotrili ljubljanski proces, bomo vedeli tudi pravilno oceniti spletke in zavijanja sovražnikov našega ljudstva, katerim so reakcionarni elementi doma in v tujini stopnica, ki naj jim omogoči vzeti našemu ljudstvu vse njegove velike pridobitve, ki si jih je priborilo v narodno osvobodilni vojni s potoki prelite krvi in z neskončnim trpljenjem.

Vladimir Bartol.

Čitajte - sodite!

Okupacijska oblast

Glas zaveznikov

O zaplembi avtomobila, iz katerega naj bi v Barkovljah streljali na kamion civilne policije, poroča »Glas zaveznikov,« da so potnike in šoferja avtomobila že drugi dan izpustili.

Poročilo pravi, da »med preiskavo policija ni našla nobenih dokazov, ki bi jih obteževali. Šofer in potniki so v mestnih krogih dobro znane osebe. Avtomobil so jim vrnili. Zatrjevali so tudi, da se kljub streljanju niso ustavili, ker so mislili, da je šlo za napad nanje. Ko pa so videli, da je kamion pripadal policiji, so se ustavili.

Vse prav lepo, toda kaj bi se s tem avtomobilom zgodilo, če bi slučajno nosil tablo z značko SP? Kaj malo verjetno je, da bi se v tem primeru mogla pojaviti pri policiji domneva, da je streljal po nerodnosti kak policist, kakor so ugotovili v tem primeru, ko je šlo za v tržaških krogih dobro poznane osebe.

Giornale Alleato

piše o veliki demonstraciji tržaškega delovnega ljudstva proti odloku Zavezniške vojaške uprave o zapori stavkovnega odbora isto kot njegov slovenski dvojnik, samo z razliko, da je izpustil stavek: demonstracija je bila v zadnjih 6 tednih največja v mestu.

Piše pa med drugim tudi o demonstraciji v ulici Caprin in sicer tako:

»Demonstracija v ulici Caprin je sledila demonstraciji, ki so jo priredili jugoslovanski elementi proti 18.30 pred sedežem Zavezniške vojaške uprave v Ljudskem domu. Kmalu nato so poklicali policijo, da razžene protidemonstracije za Italijo, ki so bile v manjšem obsegu v ulici Mazzini, na Korzu, na trgu Goldoni in na trgu ex-Impero. Policijo so nato poslali v ulico Valdirivo, da razžene množico, o kateri so javili, da napada avtomobil jugoslovanske misije. Množica se je kmalu po prihodu policije razšla in ni razvidno, da bi bil avtomobil poškodovan.«

Nič besed o pravičnih zahtevah tržaškega ljudstva.

Rupniku odbita prošnja za pomilostitev

Predsedstvo narodne skupščine FLRJ je odbilo prošnjo za pomilostitev Leona Rupnika, bivšega generala jugoslovanske kraljeve vojske in bivšega predsednika pokrajinske uprave v Ljubljani med sovražno zasedbo, ter Erwina Rösenerja, generala SS-oddelkov.

ČEDNA „GALERIJA“ OKUPATORJEVIH HLAPCEV

KRAKATAU HUJŠI OD ATOMSKIH BOMB

V današnjih nemirnih časih z grozo mislimo na strašne čase, ko nas je okupator mučil in pobijal, in na krvave vojne poljane. Kako grozno bi bilo, če bi se človeštvo zopet spozabilo in pričelo novo klanje, v katerem bi uporabljalo nova orožja, ki jih odkriva znanost in ki prekašajo razrušilni učinek vseh dosedanjih.

Pri tem pa radi pozabljamo, da ima priroda, ki nas preživlja na tem planetu in nas po neizpremenljivih zakonih zopet vodi z njega, pripravljena v svojem osrčju sredstva, ki so še vse bolj učinkovita za uničenje človeškega rodu kakor to, kar je človek sam izumil.
Nad številnimi vulkani, ki so kakor varnostni ventili v notranjosti še vroče zemlje, vise mirni, temni oblaki kakor svarilo, da pod navidezno mirno površino Zemlje ni vse tako pokojno in da se tam v neznanih globinah na ognjiščih mogočne prirode pripravljajo silni dogodki. Kdo bi naštel vse silne katastrofe, ki so trajale le nekaj trenutkov, v katerih so množice ljudi našle nenadno smrt! Toda katastrofa nad vse katastrofe je bila l. 1883., ko je dne 27. avgusta izbruhnil vulkan Krakatau. Če bi se to zgodilo sredi tako obljudenih krajev kakor je n. pr. Italija, bi umrlo naenkrat mnogo milijonov ljudi. K sreči pa leži Krakatau vendarle precej osamljen, četudi v eni najlepših pokrajin na Zemlji, v prelivu med velikima, čudovito krasnima in rodovitnima otokoma Sumatro in Javo. Pred eksplozijo je meril ta vulkanski otok okoli šestdeset kvadratnih kilometrov, po eksploziji pa ga je ostalo le za majhen griček, vse drugo je zletelo v zrak, da je vroče zdrobljeno kamenje in vulkanski pepel pokrilo, mestoma do 30 metrov na debelo, dežele, velike kakor Francija. Pomislite, da se je slišala eksplozija skoraj 6000 kilometrov daleč — torej na daljavo od Ljubljane do New Yorka! Val pa, ki ga je eksplozija povzročila, je potoval do štirih delov sveta, 16.000 kilmetrov daleč. Še celo leto po eksploziji je bilo prahu v zraku nad vso zemljo. Ni čudno, kajti eksplozija je segla okoli 55 kilometrov visoko v našo atmosfero.

Res, eksplozija ni prišla čisto iznenada. Oblast je dobila od verodostojnih ljudi, raznih kapitanov, ki so vozili mimo otoka, dovolj svaril, pa se kar nič ni zmenila za to, da bi prebivalce otoka pravočasno evakuirala.

Svarila pa so postajala vedno bolj kričeča. Nekatere ladje niso mogle več pluti skozi preliv, ker je vulkan nabruhal toliko vulkanskega pepela, da je mestoma do 30 cm na debelo pokrival morje.

Kaj in kako se je zgodilo prav v bližini, prav za prav nihče ne ve. Najbližja večja naselbina, Buitenzorg, je bila nad sto kilometrov oddaljena, torej tako daleč kakor od Trsta do Ljubljane. Ko je grom naraščal, so ljudje mislili, da se bliža kaka huda tropska nevihta. Strašni poki so pretresali že 26. avgusta nebo in zemljo in v noči od 26. do 27. avgusta od strahu in groze nihče ni zatisnil očesa. Proti jutru dne 27. je postal grom tako strašen, da niti za trenutek ni ponehal. Ob sedmih zjutraj pa je grozna eksplozija pretresla zemljo, da so tudi v tako daljnih mestih kakor Buitenzorg popokale stene in je puh raztreščil vrata. Po tem strašnem poku — popolna tišina in malo nato tudi popolna tema, ko je strašni oblak skal, prahu in pare na stotine kilometrov daleč na okoli zagrnil zemljo in nebo. Celo v daljni Bataviji, 160 km oddaljeni od vulkana, so morale ves dan goreti luči.

Kaj se je zgodilo? Na novo odpirajoče se razpoke in žrela so pričala s svojimi vedno bolj se množečimi izbruhi pare in lave ter vulkanskega pepela, da sta prišla v vedno tesnejši stik morska voda in več kilometrov dolgo ognjišče mnogo nad tisoč stopinj vroče lave pod Krakatauom. Tvorile so se strašne množine pare, ki je sikala skozi žrela in razpoke, kakor sika para skozi varnostne ventile parnega kotla. Morje je v velikih množinah vdrlo v globine Zemlje in začelo zalivati vroče gnezdo. To pa ni bila več navadna para v kotlu. Segrela se je nad vse mere in v votlinah Zemlje, četudi tlačene od silnih in težkih skalnih plasti, se je nabirala neznanska množina strašno stisnjene nad mero segrete pare. Morje je vdiralo v lavo, lava je metala morje nazaj; bil se je strašen boj med obema elementoma. Ko pa je zazijala še večja razpoka, je morje mogočno zalilo vso ogromno votlinô lave — tedaj je postal pritisk nad mero stisnjene pare tako grozen, da je raztreščil nad tisoč metrov debelo in mnogo kilometrov dolgo plast kamenitega stropa, ter bruhnil v doslej nezaslišani eksploziji pod nebo.

Okoli 50 kubičnih kilometrov skalovja je naenkrat zletelo v silne višave. Daleč, daleč proč na odprtem morju je tedaj plula ladja Charles Bal in mornarji so videli, kako se je nenadoma iznad horizonta dvignil strahovito visok oblak v obliki pinije, iz katerega so sikali na vse strani črni oblak osvetljujoči bliski. Vse življenje na mnogo desetin kilometrov na okoli je bilo zatrto. Morje se je pokrilo z množicami mrtvih rib. Zadnji odmevi strašnega groma so utihnili šele v daljavi okoli 6000 kilometrov, na otoku Rodriguez pri Madagaskarju, ob Afriki.

Silni zračni pritisk je povzročil tudi zračne valove, ki so štirikrat obleteli zemeljsko oblo. Zaznali so jih v Leningradu, tedanjem Petrogradu, dalje v Londonu, Valenciji in v Berlinu.

Morski val je bil tako mogočen, da je ob Sumatri zasidrano vojno ladjo Beroun nesel tri kilometre v notranjost dežele, kjer jo je pustil ležati sredi džungle.

Krakatau je bil skoraj izginil. Kjer je bil nekoč glavni vrh, je bilo sedaj več sto metrov globoko morje. Od šestdeset kvadratnih kilometrov suhe zemlje je ostalo le še par štirjaških milj sežganega kamenja, ki je molelo iznad morja.

Pa življenje je zmagalo. Najprej so našli na njem prav majhnega pajka, ki je predel pajčevino za mušice. Morje in vetrovi so prinašali semena. Nastajala je nova džungla. Čez preliv so priplavali tudi plazivci, celo krokodili in druge večje živali in dandanes je Krakatau pravi paradiž za naravoslovce, tako pestro življenje se je na njem zopet razvilo! Otok sam pa je hotel tudi tekmovati z življenjem; a njegovo življenje je ognjeno; pod debelimi plastmi so še ognjišča lave, ki ne mirujejo. Zopet se je začelo tresti in vulkan je rodil dete — tik poleg njega je iz morja pogledal okoli sto metrov velik otok. A tô je bil mrtvorojeni otrok, ki je v kratkem zopet izginil v globine morja. Podzemske sile pa ne mirujejo in nove razpoke so začele bruhati žveplene in druge pare. Do kamor ne sežejo ti strupeni plini, je vse živo in pestro, okoli novega žrela pa grozi smrt vsakemu živemu bitju. Za enkrat služi novo žrelo kot varnostni ventil strašnim podzemskim silam; toda če bo morje zopet vdrlo do ognjišč, se bo l. 1883. ponovilo. Kdaj bo to? Naravne sile, snujoče v globinah Zemlje, so nepreračunljive.

K. P.

Najmanjša živa bitja

Nadloge nalezljivih bolezni je človeštvo dolgo časa pripisovalo raznim tajnim silam: hudobnim duhovom in njihovim pomočnikom čarovnicam. Z napredkom znanosti so se te zablode umikale sodobnejšemu pojmovanju narave, čeprav so še do nedavnega celô znanstveniki imeli popolnoma napačne pojme o vzroku in nastanku raznih epidemij. Tako se n. pr. močvirska mrzlica še danes imenuje »malarija«, ker so dolgo časa smatrali, da jo povzroča nezdrav močvirski zrak, dasi je njen resnični povzročitelj neka drobna živalca, ki jo prenaša komar mrzličar. Posebno trdovratno so vztrajali naravoslovci in zdravniki pri domnevi, da se različna golazen in mrčes lahko zaredi iz umazanije ali sploh iz mrtve prirode, n. pr. gliste iz blata, miši iz pšenice v kaščah, bolhe iz prahu, muhe iz gnilega mesa in slično. Še toliko bolj so pa bili prepričani, da vzniknejo prostemu očesu nevidni povzročitelji nalezljivih bolezni »sami od sebe«. Ni še preteklo niti 80 let, kar je znani francoski bakteriolog s pomočjo prepričljivih poizkusov dokazal, da vse živo nastaja samo iz živega in da so edini povzročitelji kužnih bolezni silno drobne rastline, bakterije, deloma pa najenostavnejše živalce (n. pr. pri malariji in neke vrste griži).

S tem odkritjem se je razvila posebna panoga znanosti, bakeriologija, ki je silno hitro korakala od uspeha do uspeha. Bakterije so sčasoma vsaj po imenu postale zelo popularen pojem in danes ga menda ni šolarčka ali še tako preprostega človeka, ki ne bi vedel, da so to najmanjši, pa kljub temu, oziroma prav zaradi tega človeškemu zdravju zelo nevarni organizmi (dasi poznamo tudi bakterije, ki so človeku in vsej živi naravi zelo koristne).

Znanstveniki vsega sveta si že cela desetletja prizadevajo, da bi odkrili povzročitelje vseh nalezljivih bolezni in s tem olajšali borbo proti tem boleznim samim; reči moramo, da so pri tem dosegli že zelo razveseljive uspehe

Pri tem je imel morda najvažnejšo vlogo mikroskop ali drobnogled, saj bi brez njega zaman iskali bakterije, ki so večinoma dolge komaj par tisočink milimetra. Izkazalo pa se je, da obstoja še precej kužnih bolezni — tako pri človeku kot pri živalih in rastlinah — katerih povzročitelje niso mogli ugotoviti niti z najboljšimi mikroskopi. Take bolezni so n. pr. mozaična bolezen na tobaku, parkljevka in slinavka pri živini, pasja steklina, pri človeku pa koze, ošpice, otroška paraliza, šen in verjetno škrlatinka.

Zaradi tega se je znanstvenikom vsiljevala misel, da morda obstojajo neki organizmi, ki so še bolj drobni kot bakterije, tako da jih niti mikroskopi niso mogli pokazati. Prvi je to misel jasno izrekel belgijski zdravnik d' Herelle v začetku prve svetovne vojne. Da pa taki — recimo — organizmi zares obstojajo, se je lahko dokazalo šele, ko so l. 1934. izumili takoimenovani »ultramikroskop« ali »elektronski mikroskop«, o čigar ustroju tu ne moremo obširneje govoriti; važno pa je, da nam ta mikroskop povečuje nekaj 100.000 krat, s čimer so postali vidni delci, ki merijo komaj eno desetmilijontinko milimetra. S tem mikroskopom so dejansko odkrili in napravili dostopna proučevanju tudi povzročitelje gori omenjenih bolezni, čeprav si do danes še nismo popolnoma na jasnem, če so to sploh živa bitja. Te tajnostvene tvorbe imenujemo »viruse«, kar bi pomenilo enostavno »povzročitelji bolezni«. »Velikost« virusov je silno majhna in znaša nekaj stotisočink milimetra, kar pomeni, da so že enaki večjim molekulam; zato jih imenujemo tudi »žive molekule«, dasi, kot rečeno, zadnja beseda o bistvu virusov še ni izrečena. Danes je sicer že dognano, da so prav ti virusi res povzročitelji nekih nalezljivih bolezni, vendar s tem njihova prava narava še ni popolnoma pojasnjena— kot n. pr., še ne vemo točno, v čem je bistvo rakastih oboleni. Bistveno za viruse je namreč to, da se hranijo in množijo samo v določenem okolju in jih ni mogoče gojiti umetno, kot je to izvedljivo z bakterijami. Virusov torej ni mogoče ločiti od podlage; njihov obstoj je strogo odvisen od organizma, katerega napadajo. Zaradi tega se je ponovno pojavila — dasi samo začasno — misel, da so vendar imeli prav stari naravoslovci, ki so trdili, da lahko živa bitja nastajajo iz nežive podlage ali pa iz bistveno drugačnih organizmov. Vendar se je to naziranje kmalu izkazalo kot napačno. Danes se večina znanstvenikov nagiba k mišljenju, da so virusi nastali kot specialisti iz bakterij. S tem bi tudi bilo pojasnjeno dejstvo, da n. pr. virusa, ki povzroča mozaično bolezen ali pasjo steklino ne moremo gojiti ločeno od tobačnih listov oziroma od tkiva psa. Prav tako pa si predstavljamo, da so virusi tako silno drobni samo zaradi tega, ker so se strogo specializirali za parazitsko življenje v notranjosti stanice.

Z vso gotovostjo smemo pričakovati, da bodo zlasti s pomočjo elektronskega mikroskopa v doglednem času odkrili pravo naravo virusov, ki nam je danes v mnogočem še zastrta. S tem bo pa tudi bistveno olajšana borba proti onim boleznim, katerih povzročitelji so se do danes odtegovali človeškemu opazovanju.

Ž. B.

Nekaj zanimivih pogledov v različne vede

Mavrica v pisalnem stroju.

Kemični industriji je zadnje čase uspelo izdelovanje trakov za pisalne stroje v mavričnih barvah. Doslej sta prevladovali barvi: črna in vijoličasta. Sedaj se uporabljajo trakovi v štirih barvah, druga nad drugo. Pismo s štiribarvno pisavo je zelo pestro in kaj lahko razodeva najrazličnejša čustva z barvami.

*

Umetna okamenitev.

Znanstveniki še niso popolnoma razrešili skrivnosti okamenjevanja, ne vedo še, kako prodirajo posamezne rudninske snovi v najfinejši ustroj rastlinskega in živalskega sveta, in koliko časa sploh traja ta postopek, pa ti pride znanstvenik s trditvijo in z dokazi, da mu je umetno okamenjevanje uspelo. Les, ki ga je bil fizik dr Günther okamenil, se je takoj lahko uporabil za zidanje. Ni se usušil v gorkem, ni se napil v vlažnem zraku. Tako pripravljen les je nezgorljiv in bo dobro služil v stavbarstvu.

*

Slepič na nepravem mestu.

V neko angleško kliniko so pripeljali dečka. Vsa znamenja so kazala, da se mu je vnel slepič. Pri operaciji pa ni dobil kirurg slepiča na desni strani, moral mu je odpreti še levo stran, da je dobil vnetega hudodelca. Deček je torej imel organe v telesu na nasprotnem mestu. Srce je kazalo proti desni. Jetra in vranica so zamenjali mesti. Tako izpremenjena notranjost ni kdo ve kako redka prikazen, nastopa večkrat v celi rodbini. Taki ljudje postanejo zelo stari in umrejo, ne da bi se bili zavedli nenavadnega notranjega ustroja

*

Mesto se je preselilo.

Majhno mestece Bamff v Skalnatem gorovju je sklenilo, da se preseli z vso premičnino in nepremičnino šest in pol milj daleč v neobljudeno mestece Bankhead. Na enem samem kamionu so prevažali meščani svojo imovino in po preteku enega leta je izginilo mestece Bamff s površja in straši le še po krstnih listih bivših Bamffovcev.

*

Osebe s tankim nosom.

Vseučiliški profesor Fair je izumil nekak »nad-nos«, pripravo, ki povečuje 150 krat vsak vonj. Z njo se zavoha parfem že na daljavo 2 km. So nekateri ljudje, ki jim ni treba tega aparata, ki so že sami obdarjeni s posebno tankim nosom. V Meki (Arabiji) živi šejk Jelal, ki vrši romantični in dobro plačani poklic: vonjalca parfemov. V Londonu je mestni uradnik John Rodderu. Majhen je po postavi, da je njegov nos vedno blizu tal. Hodi po ulicah od jutra do večera in neprestano voha; če mu udari pod nos duh po plinu, navrta ulico s posebnim svedrom in njegov nos ga ni varal. Plinska napeljava je bila poškodovana in plin je uhajal. Na ta način preprečuje marsikatero nesrečo.

*

Računska naloga.

Učitelj Büttner v mestu Braunschweigu je moral paziti v svojem razredu na skoraj sto učencev. Da se nekoliko odpočije, jim je dal nekoč nalogo, naj izračunajo skupno vsoto vseh števil od 1 do 40. Učitelj se še ni udobno zleknil na svojem stolu, ko vstane sedemletni Karlček in prinese učitelju rešitev naloge. Učitelj ga je hotel že ošteti, a se je moral kaj kmalu prepričati, da se je ujemalo po dečku na tablico zapisano število z dejstvom. Deček je pojasnil, da si je bil izbral poseben način računanja. $1 + 40 = 41$; $2 + 39 = 41$; $3 + 38 = 41$ itd. do $20 + 21 = 41$. Ker je bilo vseh seštevanj 20, je kar na pamet izračunal 20 krat $41 = 820$. Učitelj je v bodoče podpiral izredno nadarjenost malega dečka. Iz tega dečka, je postal pozneje največji matematik 19. stoletja, Karl Friderik Gauss (1777-1855).

HOTEL ŠANGHAJ

17
Roman
VIKI BAUM
Poslovenil
FRAN ALBRECHT

Kurt Plank je prebil prvih šest let življenja ob Vzhodnem morju, nato pa se je preselil k staršem v Berlin. Tam se je seznanil z Rolandom Hainom, s katerim sta stopila k isti mladinski organizaciji. Čudno je bilo, da so bili vsi ljudje, ki so storili Kurtu kaj dobrega, Židje. Najgloblje obvezanega pa se je čutil do Maksa Liliena, ki je bil komunist. Pod njegovim vplivom se je trenutno navdušil za komunizem, toda kmalu je v svojih strankinih obveznostih postal zanikrn in se zopet posvetil glasbi. Njegov prijatelj Roland je bil ves zaposlen v mladinski organizaciji. Na nekem izletu je Kurt opazil, da se je sprl z Gerhardtom, vodjo organizacije. Šele po Rolandovi smrti je prišlo Kurtu na misel, da je bila verjetno Rolandova smrt v zvezi s tem sporom; točnega pa ni nikdar nihče zvedel.

Svet, v katerem je bil Kurt doma, je razpadal. Znanci so se izselili, vse se je spremenilo, še celo glasba in jezik. Kurt je bil nekaj časa zaradi komunizma zaprt, nato pa je zbežal v Pariz k dr. Hainu.

»37, Rue des Acacias,« je stalo na listku. Šel je na Zoološki kolodvor, si kupil karto, čakal v čakalnici dve uri, pojedel dve jabolki in zmerom znova mehanično prebiral table s prihajajočimi in odhajajočimi vlaki. Prvič po mnogih letih so mu bili možgani čisto nemi, popolnoma prazni melodij. Ko je sedel na vlak, je takoj zaspal. V sanjah je bil otrok, Vzhodno morje mu je prepevalo z mogočnim glasom svojih valov; iskal je na pašniku gobe, kjer jih je sicer našel na tisoče, a ni našel niti ene

Od nekdaj je bil Pariz mesto, ki je sprejemalo begunce, zatočišče izgnancem, političnim osumljencem, gostoljubno bivališče vsem, ki so svobodo ljubili in so za svobodo trpeli. Pariz jih je sprejel brez posebnih težav, ustanovil par komitejev za pomoč, organiziral prvi naval emigrantov, bil gostoljuben in poln razumevanja, ne da bi le za trenutek prekinil svoje staro, vajeno življenje. Sprejeli so Ruse, Armence, Ogre, kralje brez prestolov, neljube kitajske generale na dopustu, svobodomiselne pobegle Italijane, reakcionarje in upornike, politične begunce vseh nemirnih dežel; zdaj so bili Nemci na vrsti. Sedeli so po cenenih, majhnih hotelih, po podstrešnicah na Rive Gauche, ali pa tudi po elegantnih novih hišah v stranskih cestah Champs Elysées, kjer so dajali bogati emigrantje siromašnejšim začasno zavetišče. Različno so se delili v dva tabora: v take, ki so pravočasno spravili denar iz Nemčije, pa v tiste, ki so živeli od dovoljenih petdesetih mark na mesec ali pa od podpor.

To, kar je vse te ljudi notranje razjedalo in votlilo, je bila prisiljena brezdelnost. Vsi ti ljudje so bili vajeni delati, Francija pa jim ni dala dovoljenja za delo. Francija je imela dovolj lastnih skrbi, brezposelnost, hipoma vzplamtele nemire po cestah. Lahko je dajala tujcem streho, več pa ne. V brezkončnost so posedali Nemci po kavarnah, raztezali čas s skodelico kave, postajali neobčutni za migljaje nepotrpežljivih natakarjev. Razpravljali so, politizirali, filozofirali. Bolno se jim je tožilo po Nemčiji, vsem tem Židom in komunistom. Vsak dan so se pojavljale nove zgodbice, kovali so se novi dovtipi, ki so malo olajšali gorje. Delali so se načrti, prirejale so se ideje, nekaj se mora posrečiti, tako ne more iti dalje. Vsak emigrant je gojil kakšno majhno zasebno upanje, ki ga je vzdrževalo pri življenju.

Kurt je našel doktorja Haina v pošastnem stanovanju na Rue des Acacias. Vse pohištvo je tičalo v prevlekah, lestenci so viseli v velikih platnenih vrečah, zrak je dišal po prašku zoper molje, parketna tla so bila gola; Da je pričal ves ta zavešeni sijaj res o neki eleganci in velikopoteznosti, je delalo stvar samo še hujšo. Doktor Hain se je naselil v kotu velike kuhinje, kamor si je potisnil zofo. Nepomito posodje je stalo na kuhinjski mizi, postelja ni bila napravljena, blazine brez prevleke in doktor Hain je stopal v izhojenih copatah, vrh pidžame pa je imel staro spalno suknjo.

»Ženska, ki mi pospravlja, me je pustila na cedilu,« je rekel. Kurt se je naredil, kot da verjame to drzno laž.

»Lahko ostanem za par dni pri vas, gospod doktor?« je vprašal. »Vi ste edini, ki ga poznam v Parizu — in nazaj ne morem.«

Prestrašil se je, ko je pričel staremu možu drgetati obraz in je videl ves pretresen, da doktor joče. Zanj samega je bil hud udarec, ko je prvo uro v Parizu zvedel, da je Simon Boskowitz v Curihu umrl. V Nemčiji niso ničesar zvedeli o usodi izseljencev. Kurt je jel delati red po zanemarjeni kuhinji.

»To je stanovanje moje nekdanje pacientke,« je pojasnil doktor Hain. »Manulescujevi so v Cannesu, velik prihranek je, da lahko ta čas stanujem tukaj.«

Madame Manulescujeve oljnata slika je visela v salonu nad kaminom, bujna žena v zelenih tančicah in s pahljačo v roki. V začetku stoletja, ko je bila podoba naslikana, je morala biti mlada in lepa.

»Francozinja?« je vprašal Kurt, da je nekaj rekel.

»Ne, Rumunka,« je odvrnil doktor. »Jako lepo hčerko ima, ki se uči tu plesati, zato sta se preselili v Pariz.«

»Kdaj se vrneta?« je vprašal Kurt. »Ne vem,« je odgovoril doktor. To je delalo Kurta nemirnega. Kadarkoli je zapel zvonec na vratih, se je prestrašil. Kam potem z nama, je pomislil. Kam?

Vsak dan je čakal doktor na pošto svoje žene, a kvečjemu vsak drugi teden je prišlo kako pismo. »Dobro se ji godi,« je sporočil doktor, »obiskala me bo, brž ko dobim svoje stanovanje. Tako pogumno piše ta žena,« je rekel in se preko pisma ozrl h Kurtu. »Seveda se ne sme tako izraziti, kot bi se rada, ker pregledajo vsako pismo,« je rekel. »Človek mora znati med vrsticami brati.« Sedel je in takoj napisal odgovor, a je pri tem raztrgal mnogo listov cenenega papirja, ki ga je kupil v ta namen. Pisal je, da se mu dobro, celo izvrstno godi, da jo kmalu pričakuje. »Kajti profesor Lafitte, eden mojih starih učencev, saj se ga spominjaš? si prizadeva, da bi napravili izjemo z menoj in me nastavili v Sant-Antoine-Hospitalu. Še ta mesec se mora odločiti.«

Odločilo se je z vljudno odklonitvijo. Doktor Hain je povedal to Kurtu s pogumnim smehljajem. »Saj tu je še neka stvar v Rouenu,« je rekel poln upanja. »Veliko upanja imam, da bom lahko tam pričel prakso, treba mi je samo še prefektovega pristanka.«

Kurt se je včasih čudil, da doktor sploh še živi. Saj je bilo vse tako brez izgledov in nade. Če je minil kak teden brez pisma njegove žene, se je zrušil vase in bil videti ko da bo zdaj zdaj ugasnil; vsako novo pismo s svojo zlagano bodrostjo in zaupnostjo pa je vlilo novo življenjsko silo v propadajočega moža. Polagoma je Kurt spoznal, da je samo to tisto, kar drži doktorja pri življenju: volja in upanje, da bo lahko nudil svoji ženi v novi deželi novo eksistenco.

Uredil se je v goli postelji gospe Menolescujeve; z bleščečim atlasom oblazinjena zadnja stena je izpuhtevala plehek, prestan vonj po parfumu. Ponoči se je prebudil, opazil luč v kuhinji in slišal enakomerno mrmranje. Vstal je in po prstih odšel tja; doktor je sedel na zofi in se iz medicinske učne knjige učil francoske stavke na pamet. Kurt je spet tiho zaprl vrata. On se je učil jezika rajši z ušesi.

V stanovanju je stal v salonu klavir. Bil je zaklenjen. Kurt se je navadil delati dolge sprehode po zunanjih bulvarjih. Spet ga je jela pritiskati potreba po ženskah, a nobene ni poznal v tem tujem mestu in tudi denarja ni imel.

Nekega dne je prišla brzojavka madame Menolescujeve in uro nato so bili že tu: madame, zala hčerka Elaine, francoska sobarica, pekingški kužek z imenom Fo, kovčegi, cvetje, smeh, pozdravi, duh po parfumu, neobteženi, živi ljudje. Madame je poljubila doktorja in ko ji je predstavil Kurta kot svojega rejenca, je poljubila še njega.

»Kako dobro, da ste tukaj in da delate družbino našemu ubogemu doktorju,« je vzkliknila. »Pripovedoval mi je že o vas, vse vem! Vi ste tisti virtuoz! Kako milo, zardel je, lej ga no, Elaine — stari ženi boste vendar dovolili, da vas poljubi!«

Madame je bila videti mlajša kot na portretu, ki je bil star dvajset let. Imela je mehke, svetloplavo barvane lase, čvrsto vitkost žene, ki se daje masirati in ki telovadi in se poti in strada, velike oči, lepo negovano kožo. »Rjava sem kakor ciganka,« je rekla pred zrcalom. Pod brado je imela zataknjen šopek cvetlic, da je bilo zakrito kočljivo mesto, kjer se pričenja staranje.

(Se nadaljuje)

KULTURA

Film

o Jugoslaviji

Pred nedavnim so končali snemanje za umetniški film „Jugoslavija". Grupa sovjetskih filmskih umetnikov je odpotovala iz zemunskega letališča v Moskvo. V Jugoslavijo je prišla v poletju minulega leta, da bi izdelala prvi umetniški film, ki bi zajel veličastno zgodovino narodno osvobodilne borbe. Scenarij je napisal sovjetski književnik G. Mdivanij. V središče zgodbe je postavil Bosanca Slavka Babiča, ki je na poziv maršala Tita zbral ljudi in organiziral prvi partizanski odred. Iz preprostega kmeta je postal partizanski komandant, kakršnih poznamo mnogo v naši narodno osvobodilni vojni. Kot komandanta in borca ga odlikujejo vse lastnosti, ki kažejo njegovo ljubezen do domovine, junaštvo in požrtvovalnost.

Film se pa pričenja z zgodovinskim sestankom Centralnega Komiteta Komunistične Partije Jugoslavije, 22. junija 1941. Tam so zbrane osebnosti, ki so pripeljali narode Jugoslavije do zmage. Maršal Tito je dejal: Pričenjamo zgodovino nove Jugoslavije. Napad na sovjetsko zvezo pomeni — smrt fašizmu."

„To je — svobodo narodu," nadaljuje Djilas.

„Da, naše geslo je: smrt fašizmu — svobodo narodu!"

Sovjetski umetniki so takoj ob prihodu v Jugoslavijo stopili v stik z našimi umetniki, ki naj bi sodelovali v filmu. Toda takoj so naleteli na težave. V Jugoslaviji nismo imeli filmskega kadra, kajti v stari Jugoslaviji sploh nismo imeli lastne filmske produkcije. Sovjetski umetniki so začeli takoj učiti in vzgajati naš kader ter ga usposabljati teoretično in praktično. Sovjetski režiser A. M. Rom je vzgajal in učil igralce in režiserje, slavni kinooperater E. K. Tise pa je predaval o tehniki filmanja in o umetniški fotografiji.

Filmati so začeli v okolici Beograda in v samem Beogradu. Glavno delo pa se je pričelo lani novembra meseca v Opatiji. Grupa „Mosfilm" je dobila na razpolago hotel Kvarner, kjer so veliko dvorano v najkrajšem času predelali v filmski atelje z vsemi tehničnimi potrebščinami. V dvorani so postavili več paviljonov. Zlasti zanimiva sta bila dva: improvizirani partizanski štab in razkošen štab izdajalca Draže Mihajloviča. Prvi je bil v preprosti leseni hišici, drugi pa v razkošnem lovskem dvorcu. V tem dvorcu sta se sestala na zaupnem sestanku nemški general Schulz in Draža Mihajlović, ki sta se se razgovarjala o skupnem sodelovanju.

Film ima več scen v prirodi kot pa v ateljejih. Največ so snemali v okolici Sušaka in Opatije. V bližini Sušaka so zgradili pravo bosansko vas, nadalje tipične bunkarje v kakršnih so se borili in branili partizani osvobojeno ozemlje. Nekaj scen so pa posneli v Planici in Dalmaciji. Napad na postojnsko jamo so snemali v jami sami, kjer so inscenirali akcijo, kakor so jo v resnici izvedli partizani, ko so zažgali skladišče bencina.

Mnoge masovne scene so tudi posneli tam, kjer so se v resnici dogajale. Tako so zračni napad snemali v Drvarju, kjer je Rommel hotel uničiti vrhovni partizanski štab. Zgodovinski prehod preko Neretve in vso strašno pot vojske v tej ofenzivi, so tudi snemali ob Neretvi. „Še nikdar nam ni bilo tako težko, toda še nikdar nismo bili tako blizu osvoboditve naše Jugoslavije," govori Moša Pijade. Voditelji hodijo skupaj s partizani in se niso oddaljili od ljudstva, veter nosi sneg in zasipa utrujene kolone.

Večino vlog v filmu imajo jugoslovanski igralci. Vlogo maršala Tita igra I. Bersenjev, narodni umetnik Sovjetske zveze, Slavka Babiča pa igra N. Mordvinov, ki smo ga videli v filmu kot Bogdana Hmeljnickega. Film je režiral sovjetski filmski režiser A. M. Rom. Glavni operater je pa bil zaslužni umetnik Sovjetske zveze E. Tise.

V tem času so naši igralci ogromno pridobili. Za igralce, režiserje, tehnike, umetnike je bila to šola, kjer so si pridobili mnogo strokovnega znanja in izkustva, ki je potrebno za izdelovanje lastnih filmov. Sovjetski umetniki so se zopet izkazali kot nesebični in požrtvovalni ljudje, ki so delali tako, kot delajo ljudje, ki so si bratje po borbi. Borbeno sodelovanje na bojnem polju se sedaj nadaljuje na področjih kulturnega sodelovanja. Sovjeti so nam tako pomagali postaviti temelje svoji lastni filmski produkciji in vzgoji lastnih kadrov.

Sedaj izdelujejo film „Jugoslavija v labaratorijih, da bodo pokazali z njim svetu najslavnejši del v zgodovini Jugoslavije: veličastno narodno osvobodilno borbo in obenem prirodne lepote Jugoslavije. Žan

UMETNIK MORDVINOV
V VLOGI PARTIZANA
SLAVKA BABIČA

Kulturni zapiski

Veliki mednarodni filmski festival

Med 1. in 8. avgustom se je vršil v znanih zdraviliščih zahodne Češke, Marianskih Laznih in Karlovih Varih veliki mednarodni filmski festival. Za časa festivala so bili prikazani trije novi filmi nacionalizirane češkoslovaške filmske industrije, v katerih je bila iznesena nedavna borba češkoslovaškega osvobodilnega gibanja proti nemškim zavojevalcem.

Na festivalu so bile zastopane tudi sovjetska, ameriška, angleška, francoska, švedska in švicarska filmska industrija. V enem tednu festivala je prisostvovalo filmskim predstavam preko 100.000 gledalcev. Poleg gostov, ki so se nahajali v češkoslovaških zdraviliščih, so prisostovale velikim mednarodnim filmskim predstavam tudi razne delegacije filmskih delavcev, novinarjev in političnih predstavnikov ZSRR, Jugoslavije, Bolgarije, Amerike, Anglije, Francije, Švice in Švedske.

GOSPODARSTVO

Kmetijstvo

PRIDELAJMO ČIM VEČ ŽITA

Navodila za jesensko setev

Druga jesen v svobodi je pred nami in začelo se bo najvažnejše kmečko opravilo — setev ozimine. Zemlji bomo izročili seme, od katerega bo odvisna ureditev naše prehrane. Vsi mi dobro vemo, da ni še, zaradi posledic vojne, normalizirana prehrana našega ljudstva, toda naše kmečke množice pa so vendar lahko ponosne na uspehe, dosežene v prvem letu našega življenja v svobodi. Uspehi pa nas ne smejo omamiti! Sami smo si priborili svobodo, sami obnavljamo našo deželo (čeravno bi bila to dolžnost tistih, kateri so rušili in uničevali!) in tudi kruh si bomo preskrbeli sami.

Pred nami so še težkoče različne narave. Primanjkuje nam dobrih vrst semena, umetnih gnojil, orodja itd. ali zavedati se moramo da tudi naši novarisi delavci delajo pod težkimi pogoji, da nam preskrbijo orodje, stroje gnojila in druge kmetijske potrebščine. Mi moramo vpreči vse sile, da vzdignemo do najvišje možnosti pridelek naše zemlje in preskrbimo bravno listim ki se za nas trudijo.

Priprava zemljišča za setev

Ni leta, da ne bi, posebno pri nas na Krasu, posevki trpeli zaradi suše. Suša tako ogroža razvoj žitaric, da bomo morali v našem bodočem gospodarskem načrtu odsvetovati našim kmetom po nekaterih okrajih to kmetijsko panogo. Vendar vzrokov suši ni pripisati samo premajhni količini padavin, temveč tudi fizični strukturi kraške zemlje same. Kraška zemlja zaradi svoje peščene narave vpija in ohrani dosti manj vlage (padavin) kot ilovnata in črna zemlja, obenem pa pod vplivom poletnega sonca in vetrov lažje izgubi vlago kakor omenjene zemlje.

Iz zgoraj navedenega sledi, da moramo polagati posebno pažnjo temu, da preskrbimo zemlji v jeseni in zimi čim več vlage in da se ta v poletnem času čim manj zgubi. Na kakšen način uspešno izpolnimo obe nalogi? O tem, kako ohranimo zemlji vlago, bomo razpravljali v posebnem članku, danes, v zvezi s pripravo zemljišča za setev se moramo ustaviti le pri prvem problemu.

Zemlji preskrbimo večjo količino vode z globokim in pravočasnim oranjem v jeseni in gnojenjem s hlevskim gnojem ali z zelenim podoravanjem (povečanje črnice «humusa»). Njive, ki so namenjene za setev žitaric, moramo takoj, čim shranimo pridelke globoko preorati. Preorana zemlja vpija večjo količino vlage kot zbita in neobdelana zemlja Ledine pa, ali deteljišča se preorjejo več časa pred setvijo, da brazde razpadejo in se zemlja prerahlja. . Za našo rahlo kraško zemljo ni priporočljivo globoko oranje tik pred setvijo, ker zemlja izgubi preveč vlage, posebno če je jesen suha. Pred setvijo pa je potrebno, da se zemljišče še enkrat plitveje preorje in pobrana. Z branjenjem pred setvijo uničimo škodljive plevelne rastline in zravnamo njive (zelo važno opravilo, posebno če sejemo s sejalnico). Vso našo skrb moramo torej vložiti, v pravilno pripravo zemlje za setev.

Gnojenje

Ni priporočljivo gnojiti direktno za žito z večjimi količinami hlevskega gnoja. Boljše je, da se dobro pognoji rastlini pred žitom (krompirju, koruzi).

Poleg hlevskega gnoja pride v poštev pri žitu gnojenje z umetnimi gnojili. Če vzamemo v poštev količino hranilnih snovi, katera se odvzame zemlji z neko stalno količino produktov, in to, da je naša zemlja na splošno izčrpana zaradi nezadostnega gnojenja, bi morali pognojiti za žito s sledečimi količinami umetnih gnojil na 1000 kv. m: pred setvijo 40—50 kg superfosfata, 10 kg kalijeve soli in 5 kg žveplenokislega amonijaka ali apnenega dušika (kalcijev cijanamid). Ni priporočljivo v jeseni gnojiti žitu z nitrati, ker so ta gnojila v zemlji lahko raztopljiva in jih kot taka lahko voda izpere, tako da pridejo le deloma v korist rastlini. Zgodaj spomladi, na Primorskem že v februarju, se gnoji zemlja za žito v 2—3 obrokih z nitrati (na 1000 kv. m: 10—15 kg apnenega dušika ali čiliskega solitra) in to tedaj, ko ni rose na listju.

Izbira semen

Izkušnje so pokazale, da se je na enaki površini istovrstne in enako obdelane in pognojene zemlje pridelalo večkrat dvakratno količino žita samo zaradi uporabe izbranih (selekcioniranih) semenskih vrst.

Italija je eksperimentirala za časa «žitne bitke» (Battaglia del grano) po naših krajih z velikim številom vrst pšenice (Mentana, Villa Glori, Damiano itd.). Vse te vrste so se izkazale nestanovitne in občutljive proti mrazu. V bodoče imamo na razpolago za poskusna polja svetovznane Mičurinove vrste žita, češko rž itd., toda za to leto si moramo sami pomagati po svojih močeh. Vendar moramo pri izbiri semen vzeti v poštev sledeča priporočila:

1. žito za setev mora biti čisto — brez plevela;

2. ne sme biti pri mlatnji poškodovano;

3. ne sme biti predrobno in nezrelo;

4. zelo važno je ugotoviti pred setvijo kaljivost semena. Iz vreče vzamemo v ta namen 100 zrn pšenice ali druge vrste žita in položimo na volneno ali bombaževo krpo. Krpa mora biti vedno vlažna in na gorkem prostoru. Čez nekaj dni žitna zrna sklijejo. Če ne sklije več kot 20 zrn imamo zelo slabo kalivost. Prav dobro kaljivost imamo, če je nekaljivega semena manj kot 5%;

5. dobro seme mora biti shranjeno na suhem mestu in ne sme biti prestavo;

6. ker naše žitarice, posebno na Krasu, zelo trpe zaradi suše, morajo naši kmetovalci polagati največjo važnost vrstam, ki zgodaj dozorijo;

7. upoštevati moramo pri vrstah žita kako se te obrastejo (koliko stebel požene na določenem prostoru). Pšenica z izredno lepim klasjem se navadno slabo obraste. Važno je obenem, koliko zrn je v klasju. («Zbitost klasja»);

8. žito, izbrano za seme, mora biti zdravo. Za vsak slučaj je priporočljivo pred setvijo seme razkužiti. Proti sneti in ostalim boleznim ki napadajo žitna zrna se uporablja 1% raztopina modre galice v kateri se zrnje pred uporabo 10 minut namaka, prah «Caffaro» ali pa novo razkuževalno sredstvo «Granovit Rumianca». Na vsak slot semena vzamemo 250 gr. praška. Prah moramo dobro premešati s semenom.

Pri uporabi «Granovita» je treba paziti, da se ta ne vdihava, ker je kot vsak bakreni preparat škodljiv zdravju.

Čas setve:

Čas setve ni mogoče določiti. Odvisen je od vremenskih prilik in od geografskega položaja. Pri nas ne smemo sejati niti prezgodaj, niti prepozno. Moramo se ravnati po krajevnih okoliščinah. Žito, prezgodaj posejano, se preveč razvije in zaradi tega v zimi poleže in segnije. Prepozno posejano žito pa se slabo vkorenini in večkrat pomrzne. Kmetje znajo sami po svojih izkustvih najbolje izbrati pravi čas za setev. Pri setvi moramo vzeti v poštev še to, da se rž obrase le v jeseni, pšenica in ječmen pa v jeseni in spomladi. Iz tega sledi, da moramo v jeseni predvsem posejati rž, nato pšenico in šele potem ječmen.

Način setve

Setev se vrši na roko ali s sejalnico. Moramo pri tej priliki omeniti, da ni naprednega kmetijstva, kjer se ne uporablja sejalnice. V čem je važnost sejanja žita s sejalnico?

a) pri setvi s sejalnim strojem se prihrani do 10 kg semena na 1000 kv. m. zemljišča,

b) vsa žitna zrna dospejo v predpisano najbolj ustrezajočo globino (3—6 cm). Na ta način žito pravilno skilje, klasje se lepo razvije in istočasno dozori;

c) žito posejano v vrste se lahko obdeluje liki okopavine (krompir, koruza) in na ta način je mogoče uspešno zatirati plevelne rastline, katere večkrat uničijo večino pridelka;

d) žito posejano v vrste izkorišča na najboljši način sončno svetlobo, o kateri vemo, da igra v življenju vsake rastline glavno vlogo. Oddaljenost med eno in drugo vrsto je različna. Pri enostavnem sejanju je oddaljenost med vrstami 20—25 cm. Sejalnice imamo večje in manjše, prikladne za vsako zemljišče, od ročnih sejalnic za 3 do 6 vrst, prikladnih za naše kraške njivice do velikih na 20 do 30 vrst, katere se z uspehom uporabljajo na prostranih nižinskih žitnih poljih.

Količina semena, ki ga rabimo za jesensko setev je odvisna predvsem od načina setve — ročna setev ali setev s sejalnico; o času setve (pozna setev zahteva večjo količino semena in narobe); o kakovosti tal in vrsti žita.

Pri ročni setvi uporabimo 20—26 kg, pri setvi s sejalnico pa 12 do 18 kg žita na 1000 kv. m.

Velikega pomena so spomladanska dela in gnojenje žitu z nitrati, toda o tem bomo že še pravočasno razpravljali.

Dr. Fran Jurišević—

Gospodarsko-politični problemi

PETROLEJ

Nafta oziroma petrolej je beseda, ki jo čitamo in čujemo, zlasti v poslednjem času skoro vsak dan. Če pa pogledamo nazaj, na zgodovinski razvoj dogajanj, ki so z njo v zvezi, vidimo, da so bila potrebna dolga tisočletja, da je človeštvo spoznalo pravo moč te snovi .

V starih časih so smatrali ognje, ki so se dvigali na otoku Apšeron v Kaspiškem morju in na različnih mestih v Perziji, za čudeže, ki so jih častili kot božanstva. Perzijski svečeniki so čuvali te ognje, kot sveta mesta odpuščanja in pomirjevanja, kar pomeni v njihovem jeziku »naphtar.« Od tod izraz nafta za surovi petrolej. Njegovo moč in pomen so cenili tedaj z vse drugačnih stališč, kot danes. Ljudje, ki so se bavili z zdravilstvom, so n. pr. uporabljali nafto kot zdravilo. Kitajci pa so kot prvi pričeli uporabljati petrolej kot svetilno sredstvo. Pred več kot 2000 leti so polnili z njim svoje preproste svetilke. Neki kan iz Baku-ja je 1000 let pozneje izboljšal kitajsko petrolejko. Bil pa je že toliko dalekoviden, da si je zagotovil v trgovanju s petrolejem monopol za vso Perzijo.

Toda na nafto je svet pozneje pozabil. In tako so izrazili l. 1805. ruski učenjaki znanstveno mnenje, da je nafta je smrdeča tekočina, ki jo je mogoče uporabiti le kot mazivo za vozove. Šele novejše obdobje velikega tehničnega razmaha je primerno izkoristilo moč te dragocene tekočine.

L. 1814. se je posrečilo angleškemu kemiku Witt Clintonu znova odkriti svetilno sposobnost te snovi, a nemški kemik Reichenbach je l. 1830. v svojem laboratoriju kot prvi oddvojil benzin iz surovega olja. Od tega trenotka dalje je bila odprta pot za znanstvene raziskave te tvarine

L. 1858. so Nemci v bližini Hannovera izvršili prve poizkuse vrtanja, ki pa niso privedli do zaželjenih uspehov. Toda v Ameriki se je kmalu nato močno razvila moderna petrolejska industrija. V Pensilvaniji, v takrat najvažnejši petrolejski pokrajini Amerike, so namreč odkrili bogata polja nafte in močni vrelci so kmalu začeli bruhati svolo temno tekočino. Pričel se je pravi boj za petrolej. Zadobil je divjaške oblike, česar takrat v Evropi še niso prav razumeli. Petrolejska pijanost in zlata mrzlica sta značilni za tisto dobo, ki je bila polna pustolovske romantike, tihotapstva in neusmiljene borbe za uspeh in bogastvo.

Življenje Johna Davisona Rokfellerja, ki se je rodil leta 1839, nam najnazorneje prikazuje gospodarske borbe za petrolej. Borbe v katerih so na eni strani padali številni ljudje kot žrtve, na drugi strani pa si si posamezniki kopičili nepopisna bogastva. Rockfeller sam je postal z ustanovitvijo ogromnega trusta Standard Oil Company najbogatejši človek na svetu. Čeprav je ta trust leta 1911 razpadel v delniške družbe, je John Rockfeller kljub temu ostal petrolejski kralj Amerike. Ko so namreč spoznali, da je petrolej uporaben za razsvetljavo, je ta iznajdljivi mož daroval revnim Kitajcem milijone petrolejk — in z njimi milijone lepo pobarvanih reklamnih lepakov.

Kot najresnejši konkurent Rockfellerjevim podjetjem se je pozneje pojavila holandsko-angleška družba ROYAL DUTCH SHELL. Razvila se je iz skromnih začetkov. Moči pa si ni pridobila zgolj s trgovskimi manipulacijami, marveč tudi s sistematičnimi vrtanji na vseh koncih sveta. Tik pred drugo svetovno vojno je posedovala družba ROYAL DUTCH SHELL bogata petrolejska polja v Perziji, Rumuniji, Nizozemski, Indiji, Venezueli, Meksiku ter Zedinjenih ameriških državah. Kot tretji resni konkurent je nastopil že zelo zgodaj tudi ruski petrolej. Kajti istočasno z vrtanji v Ameriki, so se pričela tudi vrtanja na petrolejskih poljih Kavkaza, zlasti v Bakuju.

Medtem pa je povpraševanje po petroleju naraščalo iz dneva v dan, kajti moderna tehnika ga je začela uporabljati kjerkoli ga je mogla. Začela se je svetovna borba za petrolej.

Produkti zemeljskega olja spadajo danes poleg premoga, železa in kavčuka k snovem, ki jih moderen narod ne more pogrešati. Petrolej predstavlja danes 20 do 25 procentov svetovne energije. Važen je petrolej kot surovina za predelavo v snovi kot so n. pr. svetilna in mazilna olja, smole, asfalt, vazelin, parafinski vosek in drugo. Toda predvsem važen je petrolej v obliki bencina in pogonske nafte. Razvoj motorizacije v zadnjih desetletjih je postavil važnost te energijske surovine na prvo mesto. Surovi petrolej pa ni samo baza za pogon eksplozijskih motorjev, produkti njegove predelave služijo danes kot gorivo namesto premoga za pogon parnih kotlov ter kot maziva za vse vrste strojev, brez katerega si sploh ni mogoče predstavljati njih pravilnega delovanja. Tudi vojskovanja si danes brez nafte ne moremo zamisliti, kajti bencin in pogonska nafta sta tisti snovi, ki dajata vojnim strojem, tankom, avionom in ladjevju potrebno pogonsko energijo.

Veliki finančni trusti zapada in države, ki služijo njihovim interesom, se trudijo, da bi zagospodarili vsem petrolejskim bazenom sveta. Borba se vrši med trusti samimi, predvsem pa proti demokratičnim državam, ki jim branijo dostop do te vojne surovine.

Nemčija se je vrgla z vso težo svojega vojaškega stroja na Baku, ki je središče ruske petrolejske produkcije, podjarmila je Romunijo in razpredla široko mrežo agentov v Iranu. Poizkus Nemčije pa se je končal s popolnim vojaškim porazom.

Toda zapadni trusti še vedno silijo v važna petrolejska področja na Vzhodu. O tem pričajo zadnje intrige v Iranu, ki so imele tako velik odmev v svetovni politiki. Tudi na Pariški mirovni konferenci opažamo, kako se zapadne države trudijo, da bi spravile Romunijo pod svojo gospodarsko in politično kontrolo.

Pri tem je važna ugotovitev, da bo morala postati Amerika zaradi vedno večjega povpraševanja in izčrpanosti domačih virov, kmalu velik uvoznik petroleja.

Toda danes ni več doba absolutnega gospostva zapadnega finančnega kapitala. Proti njemu so se postavile nove ljudske sile, ki hočejo biti gospodarji svojega bogastva.

Vestnik

Čehoslovaški tekstilni stroji v Anglijo.

Angleški dnevnik Yorkshire Post prinaša poročilo, da so tekstilne tovarne v Lenkshiru in Yorkshiru, ki predelujejo različne tekstilne proizvode, dobile ponudbo od podjetja Zimmer v Varensdorfu na severnem Češkem za pošiljko strojev, ki so najmodernejši izum te vrste na svetu. Stroji zamenjajo delo mnogih ljudi in pomenijo revolucijo v načinu izdelovanja in zlasti pretiskave tekstilij. Stroje, ki so ponudeni Angliji, so izdelovali na Češkoslovaškem že pred izbruhom druge svetovne vojne in so bili v času okupacije v nekaterih delih zelo izboljšani. Danes so ti stroji tako izpopolnjeni, da z največjim uspehom konkurirajo podobnim strojem tujega porekla, kar je največji dokaz ponudba strojev Angliji.

— — —

Italijansko-britanski trgovinski odnosi

Britanski vicekonzul Cornish je izjavil, da danes še ne moremo govoriti o pravilnih trgovinskih odnošajih med Veliko Britanijo in Italijo. Stanje premirja, v katerem je še Italija in še razni drugi problemi še ne dovoljujejo delanske prometne svobode. Čeprav je Anglija zmagovalec, absorbira tudi danes del italijanske produkcije, ki je za Italijo odvišna. Anglija se je v zadnjem času izkazala kot najboljši italijanski klijent, njej sledi ZDA in nato Švica.

Zadnji čas se pojavlja nova oblika trgovine. Italijani uvažajo surovo volno in bombaž in izvažajo včasih v končni produkt predelano surovino.

— — —

Italijanske ladjedelnice grade z nekoliko večjimi stroški, kot angleške, tako da stane 9 tisoč tonska motorna ladja s 16 vozli na uro v Italiji 520 tisoč šterlingov, v Angliji pa 500 tisoč.

Rusija ima v načrtu gradnjo ladjevja v italijanskih ladjedelnicah. V teku so pogajanja za dosego merodajnega sporazuma.

Švicarska vlada se je odločila, da zaradi dobre domače letine ne bo dovolila uvoza sadja v Švico razen količine, ki za namenjene fabrikaciji konzerv.

ŽENSKI KOTIČEK

Praktični nasveti

KONZERVIRANJE PARADIŽNIKOV

Zrele, a trde paradižnike olupi, izloči peščevje, zreži in jih položi na rešeto, da se čimboli odteče vsa voda iz njih. Nato stehtaj in primešaj na vsak kilogram paradižnika en gram salicila. V dobro pološčeni skledi jih sedaj rahlo premešaj, toda tako, da se salicil enakomerno zmeša med vso maso. Zloži jih potem v kozarce, pokrij s celofanom in zaveži.

PARADIŽNIKI V KISU

Drobne, zrele, a trde paradižnike operi in vsakega posebej s snažno suho krpo obriši. Polagaj jih tesno drugega poleg drugega v kozarec, potem z ohlajenim kisom polij, da so paradižniki pokriti.

Za paradižnike vzemi vinski kis, kakor za vlaganje kumaric ali gobic. Če je premočan, ga razredči z vodo. Na 1 1/2 litra kisa primešaj pol litra vode in dodaj tri žlice soli. To prevri, da se sol popolnoma razstopi. Ko je popolnoma ohlajeno, precedi skozi snažno krpo na vložene paradižnike. Pokrij s celofanom in zaveži.

KRHLJI

Letošnja bogata letina za sadje nam daje priliko, da si pripravimo za zimo in zgodnjo pomlad okusnih krhljov, ki nam izvrstno nadomeščajo sveže sadje. Jabolka in hruške, ki odpadejo radi letošnje suše prezgodaj z drevja, nikakor ne smemo zavreči. Olupimo jih, izrežemo peščevje in vse obtolčene in nagnite dele in jih zrežemo na primerne, ne pretanke krhlje. Razprostremo jih na leseno desko, na rešeto ali na močno lepenko in jih izpostavimo soncu več dni zapovrstjo, da se dodobra presušijo. Ob sončnem zatonu jih shranimo čez noč v suh prostor, drugi dan jih zopet izpostavimo soncu, toliko časa, da so dodobra posušeni. Biti morajo popolnoma ohlajeni, predno jih shranimo bodisi v kozarce, bodisi v lepenkaste škatlje. Kozarec pokrijemo s celofanom in zavežemo, škatlje dobro zapremo, da ne pride vlaga in mrčes do njih. Premalo posušeni in slabo zaprti krhlji splesnijo.

Vojna nas je naučila, da se pripravi iz krhljev izvrsten nadev za zavitke in potice. Krhlje poparimo (20 -25 dkg za eno potico) in odcedimo, nato pa prevremo z malo vode, dobro odcedimo in ožamemo, nato pa drobno sesekljamo ali zmeljemo na mesoreznici. Z dodatkom masla, jajc in sladkorja pripravimo izvrsten nadev. Izvrsten pa je kompot iz krhljev. Odišavimo ga z limonino lupinico in klinčki in je izboren tudi brez sladkorja.

Nekaj koristnih nasvetov kako očistimo in popravimo moške in dečje obleke.

Mastne ovratnike in zapestnice očistimo z mešanico vode in salmijaka. Na 1/2 l vode dodamo veliko žlico salmijaka in drgnemo po umazanih mestih.

Da se ovratniki, zapestnice in spodnji robovi hlač prehitro ne izrabijo, jih podložimo z primerno dolgim ozkim trakom mehkega usnja, ki ga z lahkoto prišijemo z roko ali strojem.

Da se nam gumbi prehitro ne odtrgajo podložimo pod vsak gumb košček mehkega usnja.

Da se nam nogavice ne strgajo prehitro, že rove zakrpamo na notranji strani na vseh mestih, kjer se nogavica hitro obrabi.

Strgane žepe nadomestimo z novimi tako, da stare odrežemo na tistem mestu kjer prenehajo biti prišiti na blago. Po istem kroju naredimo druge in jih dostavimo k prešnjim.

Strgane otroške hlačke popravimo tako, da jim vstavimo na notranji strani obeh zadnjih polovic nove dele kakor je razvidno na sliki. Hlačke razparamo od črke a do b, prišijemo nanje novo blago, odrežemo po starem kroju, izrežemo strgane dele in nanovo sešilemo skupaj.

FIZKULTURA

Nogometne tekme za pokal »Delavske enotnosti«

Po šestih kolih nogometnih tekem za pokal Delavske enotnosti, ki vzbujajo vedno večje zanimanje s strani ljubiteljev nogometa, je prišlo do prvih zapletljajev v kvalifikacijski tablici. Moštvi Gaslinija in Rinaldija, ki sta veljali za favorita sta izpadli v borbi za prvo mesto. Ena najzanimivejših tekem 6 kola je bila med Sv. Markom in Kraljičem, medtem ko je Ponzianina z visoko razliko v golih zmagala nad Dreherjem. Rezultat:

Skupina A

Rojanese — Rafinerija 1:0
Sv. Marko — Kraljič 3:2
Dugolin — Zadruge 4:2
Col — Redivo 2:0

Skupina B

Kostalunga — Kavčič 0:0
Ponziana — Dreher 4:0
Pisoni — Rinaldi 2:1
Čebulec — Gaslini 4:0

Tekme v svetu

Državno lahkoatletsko prvenstvo Jugoslavije

Športna Ljubljana je v dnevih 30 in 31 avgusta ter 1. IX. sprejela v svojo sredo najboljše lahkoatlete in lahkoatletinje iz vseh delov Jugoslavije, ki so prišli v Ljubljano, kjer so se borili za naslove državnih prvakov. Tekmovali so v tisti panogi športa, ki je lastna mladini vsega sveta in o kateri lahko mirno trdimo, da je tudi naš narodni šport, kajti vsi atleti in atletinje so morali, preden so se kvalificirali za državno prvenstvo, premagati stotine in stotine tekmovalcev. To tekmovanje pa je bilo tudi pravi praznik mladine, ki je kljub težkim dnevnim borbam na športnem igrišču, zvečer zapela in zaplesala po mestnih ulicah, posebno na glavni promenadi — Titovo kolo. To tekmovanje pa je bila ponovna manifestacija bratstva in enotnosti jugoslovanskih narodov. Prinašamo nekaj tehničnih rezultatov: tek 10.000 metrov moški 1. Mihalič, Zagreb 32.59, partizanski marš (45 km) 1. Krajcar, Zagreb 3.43.10 Tek 200 metrov moški 1. Račič, Partizan, Bog. 23»». Skok v višino moški 1. Abramovič Zagreb 180 cm, 2. Vukovič Partizan 180 cm. Tek 800 metrov moški 1. Oberšek Ljubljana 1.59.8. Skok v daljino ženske 1. Varnuža Subotice 4.75 m. Met diska ženske 1. Neferovič Zagreb 35.08. Met krogle možki 1. Šušič Partizan 14.03. Tek 1500 metrov možki 1. Ceraj Partizan 4.08.0. Tek 800 metrov ženske 1. Škrtič Karlovec 2.30.2 (nov jugoslovanski rekord).

Svetovno kolesarsko prvenstvo

V dežju in blatu se je vršilo v Zürichu cestno svetovno kolesarsko prvenstvo, na katerem je proti vsakemu pričakovanju zmagal Švičar Knecht, ki se je že takoj v začetku z majhno skupino odtrgal od ostalih. Pri tem tekmovanju so razočarani italijanski tekmovalci predvsem Bartali in Leoni, ki sta veljala za favorita. Tehnični rezultati: profesionalisti: 1. Knecht (Švicar) 7.24.28, 2. Kint (Belgija) 7.24.38, 3. Van Seenberghen (Belgija) 7.25.27, 4. Ricci (Italija) 7.26.14. Diletanti: 1. Aubex (Francija) 5.12.41, 2. Stettler (Švicar) 8 Drei (Italija).

Balkanijada — Plavalne tekme za prvenstvo Balkana

V Splitu so se v dnevih 30. in 31. avgusta ter 1. septembra vršile prvič v zgodovini balkanskih narodov tekme v plavanju, skokih in waterpolu, na katerih so sodelovali plavalci in plavalke iz Jugoslavije, Romunije, Bolgarije in Albanije. Po pozdravnih govorih so se pričele tekme o katerih prinašamo rezultate: 1.500 m prosto možki: 1. Vidovič Branko (Jugoslavija) 20.48.9, 2. Zmaj Defilipis (Jugoslavija) 21.03,3. Slavescu (Romunija) 23.43. 200 m prsno ženske: 1. Mira Korpes 3.11.4, 2. Borkovič 3.29 (obe Jugoslavija), 3. Martineau (Romunija). 400 m prosto možki: 1. Branko Vidovič 5.06.7, 2. Klemen 5.10.9, (oba Jugoslavija), 100 m hrbtno možki: 1. Ciril Pelhan 1.12.4, 2. Miloslavič 1.12.4 (oba Jugoslavija). 100 m prosto ženske: 1. Superina Dana 1.16.8, 2. Stanojeva Miša 1.21.2 (obe Jugoslavija), Štafeta 3 x 100 m mešano možki: 1. Jugoslavija 3.26.1 (nov jugoslovanski rekord) 2. Romunija 3.53.2, 3. Bolgarija 4.05.9, 4. Albanija. Štafeta 4 x 100 m ženske: 1. Jugoslavija 5.16.5, 2. Romunija 5.53.7, 3. Bolgarija, 4. Albanija. Waterpolo tekme: Bolgarija: Albanija 6:2 Jugoslavija: Romunija 6:1. Točke: Jugoslavija 130, Romunija 85, Bolgarija 46, Albanija 24.

Tekmovanje še ni končano ter bomo ostale rezultate prinesli v prihodnji številki.

Naša beseda mora biti lepa

Sklanjatev tujih imen je važna in ima svoja pravila. Tuji pritisk nam je sicer v zadnjih desetletjih skušal vsiliti svojo voljo, vendar ni mnogo dosegel Fašizem je uvajal posebno stvari na pr. italijanska imena za slovenske kraje. Povrhu pa je prepovedal sklanjatev teh imen Naš tisk — dokler ga je še bilo kaj v Slov Primorju — je moral pisat tako le čobodro:

Iz Gorizia smo se peljali v Postumia. Po poti smo se ustavili v Aidussina. Ko smo prišli v Vipaceo, se nam je strlo kolo. V Senosecchia nas je zalotil dež. V Postumia smo si ogledali svetovno znano jamo, največja v Italia. Iz Postumia smo odpotovali z vlakom čez S. Pietro in Aurisina v lepa Trieste.

Tak vzorec si naši bivši gospodarji lahko vtaknejo za klobuk kot zgodovinski dokument. Sploh smo po prvi svetovni vojni videli, da se hočejo ustanoviti nekaka mednarodno veljavna imena raznih krajev. Tako se je pisalo Graz za Gradec, Wien za Dunaj, Leipzig za Lipsko, München za Monakovo in podobno. Toda če naj bi se nemška mesta pisala kot jih Nemci imenujejo, italijanska kot jih Italijani pišejo, zakaj ne bi ostali pri Postojni, pri Nabrežini in zakaj ne bi smeli pisati Gorica, Trst? In zakaj se je morala naša Vrhnika preleviti takoj leta 1941. v Verconico? Zakaj so Gorenjci postali Unterkärntner — Spodnji Korošci? Kakor je prisiljeno spreminjati stara tuja imena n. pr Frankfurt v Frankobrod ali Mainz v Moguncijo, tako je nespametno spreminjati stara slovenska imena, kakor sta fašizem in nacizem začela, ne da bi mogla do konca izpeljati svojo iznajdbo. Pripomnim naj vendar še, da so bili tudi bivši slovenski politiki prav svojevrstni modrijani. 25 let so se prerekali za dve črki, za l in za o Eni so pisali Belgrad, drugi Beograd. Bil se je trd boj, nobena stran ni hotela popustiti. Kaj hočemo, načela so načela! Novi časi so rešili tudi to zamotano vprašanje

Pri tujih imenih razlikujemo staroklasična imena, ki so že dobila trdne oblike Pravimo Sokrat, Likurg, Solon, Hefajst, Olimp in sklanjamo čisto enostavno. Kakor grška, so ustaljena tudi latinska imena Horac, Vergil, Julij Cezar, Neron, Dioklecijan in druga.

Pri tujih imenih v živih jezikih je pa drugače. Pišemo v tujem pravopisu in pridevamo naša sklonila. Znani pisatelj Grofa Montecrista se imenuje Dumas (pišemo Dumas, sklanjamo Dumasa, Dumasu, izgovarjamo tako, kakor izgovarja narod, h kateremu oseba pripada).

Nekatera imena imajo na koncu nemi e n. pr. Moliere, (veliki francoski dramatik), Shakespeare, Gide in drugi Nemi e se ne izgovarja in ga v pisavi - kadar sklanjamo — izpuščamo, tako le: Molierja, Shakespearja, Gida.

LJUDSKA MODROST V PREGOVORIH

Izgovor je dober, če je tudi iz trte zvit.

Iz te kože ne moremo v drugo.

Je pijan kot batina.

Jela ni brez dela.

Kače so lažnive priče.

Rešitev iz prejšnje številke:

Premikalnica: 1. Kobarid; 2. Opatija; 3. Maribor.
Pregovor: Jabolko ne pade daleč od drevesa.
Posetnica: Stavbenik.

Križanka

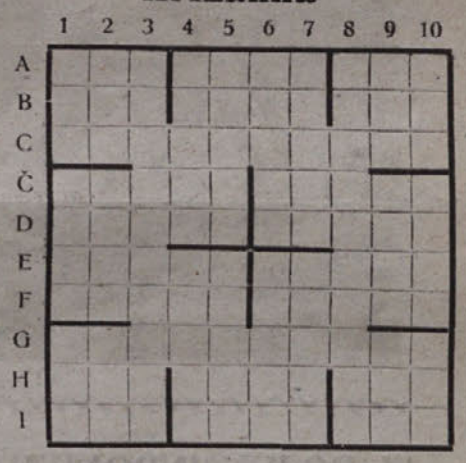

Vodoravno: A) bolezen; breg; predlog; B) čutilo; žensko ime; pleme; C) del Oceanije; Č) lapor; ara; D) duhovnik; vonj; E) riba; mesto v Bosni; F) samoštanec; zapreka; G) električna priprava; H) poklonilo; žuželka; števnik; I) pesnitev; mesto na Japonskem; vodja.

Navpično: 1. zločin; nasip; moško ime; 2. vezник; vrsta kure; posoda; 3. umetno okrašen napev; 4. izozbrazba; zli duh; 5. del Vojvodine; otok v Karibskem morju; 6. prizorišče; denarna enota; 7 moško ime; mesto v Italiji; 8. dosega; 9 truma; rimsko božanstvo; osebni zaimek; 10. žensko ime; vadba; paradiž.

Odgovarja JOŽE KOREN — Založba Primorskega dnevnika, Trst.

Zelena kobilica

(P. Bažov)

Cepetaje po pesku sem se zbodel v nogo. Ko sem potipal z roko na bolečem mestu, sem otipal nekaj lahkega. Bil je zlomljen uhan.

»Poglejte tu, dečki!«

»Morda je zlato?«

»Zlato? Kdo neki bi izgubljal tukaj zlato? Bolj gotovo bo medenina. Par desetic... Čakajte malo, dečki... tu prav blizu mora biti kak prevoz. Stekel bi pogledat; po onile stezi tam!«

»Tako brez srajce?«

»Saj je noč.«

»Pa je hladno...«

»Mi smo na begu.«

»Dobro, in potem?«

»Kaj potem?«

»Ali razumete — pobegnili smo...«

»Da, res je. Takole bomo napravili: Ti pojdi k njemu, a midva s Egoršem greva pogledat, če bi se dalo najeti kak čoln. Reci mu: za čoln sta šla pogledat, ker brez čolna mu je nemogoče priti preko.«

»Takole brez srajc?«

»In če vaju primejo?«

»No, da....«

»Tedaj naj Egorša zažvižga. Saj se sliši, ne boj se.«

»Torej velja. Najprej bom jaz prebredel. Strah me je samega na vodi.«

Počakala sva, da je Kolješka prešel ribnik. Potem sva tekla po trdo steptani stezi. Prikazala se je luna in po gozdu so se polegle bele koprene. Vseeno se nisva nič bala, ker sva vedela, da so za nama ljudje in blizu nekje spredaj tudi. Pot je bila dobra. Peljala naju je k potoku, kjer smo zjutraj iskali zlato.

»Poglej Egorša, koliko smo do večera zaman kolobarili. Tukaj kar naravnost. Kmalu pridemo do Perevozne gore. Je tako? Poznaš li ta kraj? Bilj smo norci — samo v krogu smo hodili.«

Pod nogami sva začutila plitnjak. Treba je bilo paziti, kako bi boljše stopila, da bi se ta ne raztegnil in ne šumel pod nogami. Na polzečem plitnjaku sva zgrešila stezico, vendar sva jo brž spet našla. Naprej od tam je bila zopet dobro shojena in udobna.

Kraj nama je bil sedaj znan in počutila sva se že bolje.

Na prevozu je bilo tiho. Ne daleč od prevozne kolibe je gorel ogenj. Poleg ognja, s hrbtom proti nama, je sedelo dvoje ljudi. Enega sva takoj spoznala za Jašo Lesina. Drugi nama je bil neznan. Splav in vsi štirje prevozni čolni so stali ob tem bregu. Splav je bil prav pred kolibo, a čolni so bili pritrjeni vzdolž brega, bliže nama. S kraja je bil težji čoln, za 20 ljudi. Izbirat vseeno ni bilo mogoče: samo tistega se je dalo na skrivaj odpeljati.

Petka je pokazal s prstom na čoln in skrivajoč se za drevjem, sva se spustila k bregu. Previdno sva snela vrv s kola, še previdneje sva stopila v vodo, sklonila sva se za desno stran čolna, ga nalahno privzdignila in odpeljala. Vse sva odpravila molče. Tišino so motili samo pljuski velikih rib v ribniku in pritajen šum glasov okrog ognja.

Pod nogami sva zopet začutila plitnjak. Hoditi po njem v vodi, je bilo še hujše. Splezala sva v čoln, sedla za vesla in odplula, trudeč se, da ne bi delala šuma. Čoln je bil težek za naju, vendar se je premaknil in splaval, samo da se je gugal: zdaj je šel navzdol, zdaj zopet naravnost proti bregu. Vsakemu od naju se je zdelo, da nosi krivdo drugi Spozabila sva se toliko, da sva se začela glasno prerekati.

»Bolj potiho, dečki!« naju je opomnil glas z brega.

(Se nadaljuje)

Teden v slikah

OBISK PRI NAŠIH OTROKIH

Socialno skrbstvo Primorskega narodno osvobodilnega sveta je organiziralo za mladino cone A več kolonij. Oskrbuje jih Socialno skrbstvo in Rdeči križ iz Ljubljane. Po večini so v teh kolonijah delavski otroci in otroci žrtev fašističnega terorja, slovenske in italijanske narodnosti. V koloniji ostanejo po 3 tedne. Pošiljajo jih na različne kraje, kakor je pač potreba z ozirom na njih zdravstveno stanje. Nekatere pošiljajo ob morje, druge samo na sveži višinski zrak. Vsi pa so enaki v tem, da so dobro preskrbljeni in da imajo hrane toliko, da jim še ostaja.

Z organizacijo kolonij so imeli velike težave, kajti treba je bilo dobiti potreben kader, nato prostore, zdravniško preskrbo, hrano itd. Marsikatera poslopja je bilo treba popraviti in obnoviti, nato preskrbeti ležišča za toliko otrok.

V koloniji v Portorožu je 156 otrok iz cone A, v koloniji Herpelje 116 in v Kojskem 116. V Kojskem so organizirali kolonijo z lastnim delom in lastnimi sredstvi. Kolonijo upravlja 19-letna tov. Milica, ki je že od vsega začetka sodelovala v narodno osvobodilni borbi. Po dovršenem tečaju je takoj prevzela mesto upravnice v koloniji. Kakor vse drugo osebje v koloniji dela tudi tov. Milica brezplačno.

Otroci živijo v koloniji veselo življenje, igrajo se in zabavajo pod skrbnim nadzorstvom. Vsaka kolonija ima svoj stenski časopis, mladinske knjige in revije. Nadalje ima vsaka kolonija pevski zbor, kjer pojejo slovenske in italijanske pesmi.

Ob koncu sezone računajo, da bo preko 7000 otrok iz cone A preživelo vesele počitnice v koloniji in se zdravstveno okrepčalo. Vse te kolonije dokazujejo, kolikšno skrb posveča ljudska oblast mladini, da jim nudi čim bolj udobne počitnice in da jim pomaga, zlasti pa otrokom delavskih družin in pa družin, ki so v težkem ekonomskem položaju.

IZ BOJEV INDONEZIJSKEGA LJUDSTVA ZA SVOBODO

ANGLEŠKI VOJAK STRAŽI UJETE JAVANSKE BORCE ZA SVOBODO

OPERACIJE ANGLO-HOLANDSKE VOJSKE NA OTOKU

Udarnik-strojnik na mladinski progi

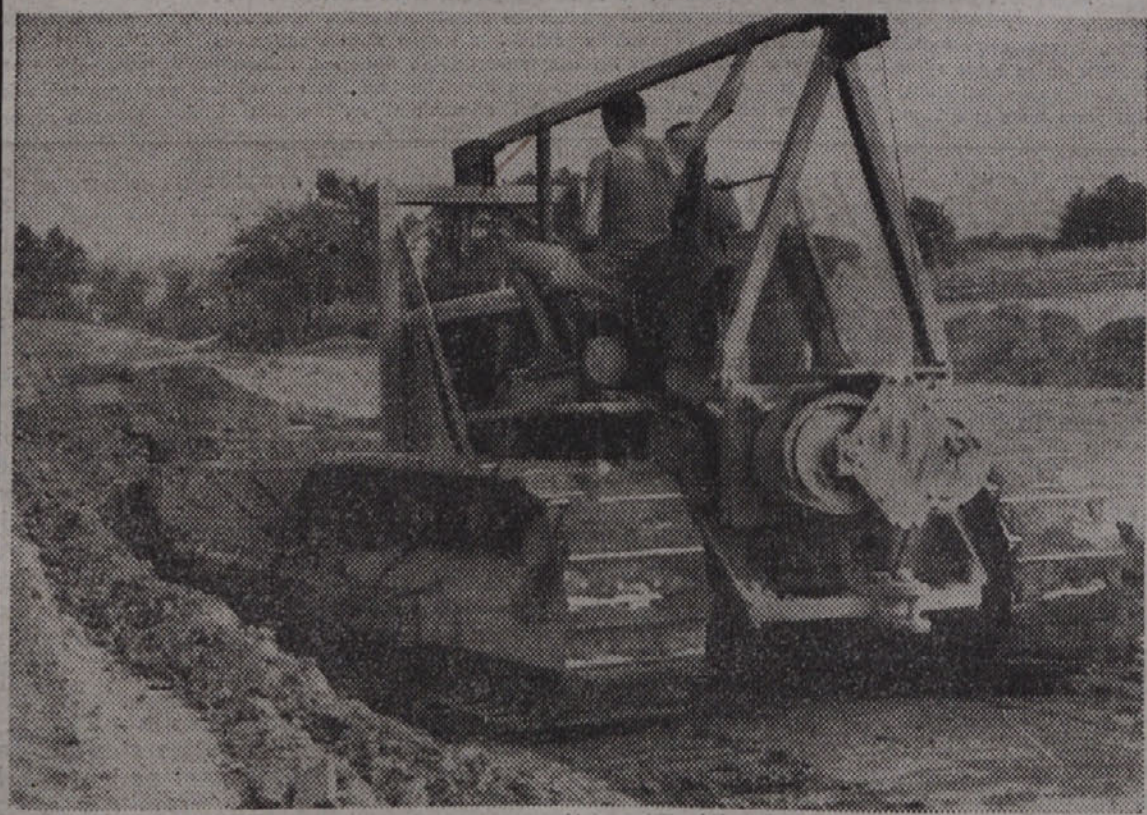

V SKUPNEM DELU NA MLADINSKI PROGI V BRČKEM SE KUJE EDINSTVO IN PRIJATELJSTVO NARODOV JUGOSLAVIJE Z OSTALIMI SVOBODOLJUBNIMI NARODI